

Πρεσβεία της Ελλάδος στα Σκόπια
Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων

ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ – ΜΕΛΕΤΗ

**Το οικοσύστημα Νεοφυούς Επιχειρηματικότητας
στη Βόρεια Μακεδονία**

Σύνταξη-Επιμέλεια: *Ευτυχία Ξυδιά, Γραμματέας ΟΕΥ Α΄*

Σκόπια, Αύγουστος 2021

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

A. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ του ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ.....	3
A.1 Περιγραφή του οικοσυστήματος - Γενικά Χαρακτηριστικά	3
A.2 Ιστορική Αναδρομή.....	4
A.3 Βασικοί δείκτες επιχειρηματικότητας	5
B. ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟ ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑ.....	6
B.1 Διάρθρωση αγοράς και δυναμική νεοφυούς επιχειρηματικότητας	7
Γ. ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΣ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ του ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ	10
Γ.1 Κρατική υποστήριξη - Ταμείο Καινοτομίας & Τεχνολογικής Ανάπτυξης.....	10
Γ.2 Πάροχοι επιχειρηματικών υπηρεσιών (BSPs)	12
Γ.2.1 Είδη επιχειρηματικών υπηρεσιών	13
Γ.2.2 Κατάλογος Παρόχων Επιχειρηματικών Υπηρεσιών (BSPs)	15
Γ.3 Διεθνείς φορείς	23
Γ.4 Προσέλκυση επενδυτών	25
Δ. ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ του ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ	26
Δ.1 Προκλήσεις.....	27
E. ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	29
ΣΤ. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	32
ΣΤ.1 Παράγοντες που επηρεάζουν την ανάπτυξη του οικοσυστήματος	32
ΣΤ.2 Προοπτικές ανάπτυξης διμερών σχέσεων.....	33
ΠΗΓΕΣ	35

A. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ του ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

A.1 Περιγραφή του οικοσυστήματος - Γενικά Χαρακτηριστικά

Το οικοσύστημα νεοφυούς επιχειρηματικότητας της Βόρειας Μακεδονίας υπολείπεται ακόμη των ευρωπαϊκών χωρών, αλλά και γειτονικών κρατών, ενώ από άποψη μεγέθους είναι το μικρότερο και λιγότερο αναπτυγμένο σε σχέση με τα παρόμοιου μεγέθους, άλλα δραστήρια και επιτυχημένα οικοσυστήματα χωρών, όπως της Σλοβενίας και της Εσθονίας. Η γενική εντύπωση είναι ότι η χώρα δεν στερείται ιδεών, αλλά τεχνογνωσίας αναφορικά με τη δημιουργία και ανάπτυξη των προϊόντων και διείσδυσης στην αγορά.

Η συγκεκριμένη αγορά για αρκετά χρόνια εξέφραζε τις επιφυλάξεις της ως προς την ασφαλή προβολή μιας νέας επιχειρηματικής ιδέας, υπό την έννοια της διασφάλισης προστασίας των πνευματικών δικαιωμάτων, με συνέπεια οι επιχειρήσεις να μην εκδηλώνονται. Επιπλέον, οι δυνατότητες διείσδυσης στις ξένες αγορές ήταν πολύ περιορισμένες, καθώς έλλειπαν η ουσιαστική καθοδήγηση και τα μέσα ανάπτυξης της καινοτόμου επιχειρηματικής ιδέας. Από την άλλη, οι επιταχυντές και πανεπιστημιακοί φορείς δεν ήταν σε θέση να στηρίξουν επαρκώς την τεχνολογική ενοποίηση και την εμπορευματοποίηση της έρευνας.

Σύμφωνα με έρευνα το 2021, της Ένωσης Νεοφυούς Επιχειρηματικότητας της Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας (βλ. στο παρόν, κεφ. Γ.2.2), πριν από τρία χρόνια οι νεοφυείς επιχειρήσεις σε στάδια ανάπτυξης δεν λάμβαναν την υποστήριξη που χρειάζονταν, κυρίως επειδή το οικοσύστημα επικεντρωνόταν σε πρώιμες φάσεις. Ήδη, από το 2018, τα ευρήματα των ερευνών έδειχναν ότι το οικοσύστημα της Βόρειας Μακεδονίας δεν δημιουργεί προϊόντα, καθώς μόνο το 30% των νεοφυών επιχειρήσεων ανέπτυξε ένα "demo" ή ένα προϊόν, και πιο συχνά, δυσκολεύονταν ακόμα και να παράξουν κάποια έσοδα. Μέχρι το 2018, η υποστήριξη των νεοφυών επιχειρήσεων εξαντλούνταν κυρίως στη δημιουργία εκκολαπτηρίων, κόμβων και διαφόρων μη κυβερνητικών οργανώσεων και πλατφορμών που εργάζονταν για την προώθηση ιδεών ή προϊόντων, την εκπαίδευση, ή προσέφεραν απλώς χώρο συνεργασίας για νεοσύστατες επιχειρήσεις.

Σήμερα παρατηρούνται αλλαγές με πιο θετικές προοπτικές, αν και η συνεργασία μεταξύ νεοσύστατων επιχειρήσεων και οργανισμών υποστήριξης επιδέχεται περαιτέρω βελτίωσης, δεδομένου ότι το οικοσύστημα είναι ένα δυναμικό και δύσκολο περιβάλλον που περιλαμβάνει μεγάλο αριθμό ενδιαφερομένων, με διαφορετικές ατζέντες.

Σε σύγκριση με πριν από τρία χρόνια, όπου στο επίκεντρο του οικοσυστήματος ήταν η καινοτόμα ιδέα και η παραγωγή πρωτοτύπων, παρατηρείται τώρα ότι όλο και περισσότερες νεοσύστατες επιχειρήσεις λειτουργούν σε στάδια go-to-market και ανάπτυξης. Εξακολουθούν βέβαια, για τις περισσότερες από αυτές, να υφίστανται εμπόδια κατά τη μετάβασή τους σε στάδια επιχειρηματικής ανάπτυξης, γεγονός που οφείλεται στην έλλειψη χρηματοδότησης, καθώς και στις δυσκολίες προσαρμογής στην αγορά.

Η πλειοψηφία των νεοσύστατων επιχειρήσεων είναι μικρές ομάδες, εκ των οποίων το 90% περίπου εργάζονται στη Βόρεια Μακεδονία. Μια σημαντική

παρآنόηση, σχετικά με τις νεοσύστατες επιχειρήσεις στο οικοσύστημα της χώρας, είναι ότι είναι "νέοι", ένας όρος διφορούμενος που παραπέμπει σε «απειρία». Στην πραγματικότητα, η δημιουργία νεοσύστατων επιχειρήσεων απαιτεί επιχειρηματική νοοτροπία, καθώς και κάποια επαγγελματική ικανότητα και εμπειρία. Τα στοιχεία δείχνουν ότι η πλειοψηφία των ιδρυτών και των ομάδων τους είναι είτε μεταπτυχιακοί σπουδαστές, είτε εξειδικευμένοι επαγγελματίες με λίγα (ή περισσότερα) χρόνια εμπειρίας.

Σημαντική θετική τάση για ένα πιο ώριμο οικοσύστημα είναι η επικέντρωση των ιδρυτών στην επιχειρηματικότητα. Περισσότεροι ιδρυτές αναπτύσσουν δεξιότητες διαχείρισης επιχειρήσεων και πωλήσεων. Αυτές οι δεξιότητες έλειπαν, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα οι νεοσύστατες επιχειρήσεις είτε να μην αναπτυχθούν, είτε να μην χρηματοδοτηθούν πλήρως. Γίνεται πλέον ολοένα και πιο αντιληπτό ότι οι ιδρυτές πρέπει να εξετάσουν την εκκίνηση τους όχι ως ένα διασκεδαστικό έργο, αλλά ως μια πραγματική επιχείρηση που μπορεί να φέρει πελάτες, να δημιουργήσει έσοδα και, το πιο σημαντικό, να πείσει τους επενδυτές να τους υποστηρίξουν.

Επιπλέον, εμπόδια εντοπίζονται και στην επέκταση των επιχειρήσεων σε εξωτερικές αγορές, λόγω ποικίλων ζητημάτων, περιλαμβανομένων της έλλειψης εμπειρογνώμοσύνης, του ισχυρού διεθνούς ανταγωνισμού, ή απλώς μεγαλύτερης γραφειοκρατίας εξ αιτίας του ότι πρόκειται για επιχείρηση τρίτης χώρας.

Στη Βόρεια Μακεδονία, ο σημαντικότερος κόμβος εκκίνησης είναι η πόλη των Σκοπίων, κυρίως λόγω του ότι στην πρωτεύουσα συγκεντρώνεται η πλειοψηφία των οργανισμών υποστήριξης εκκίνησης, των τεχνολογικών πανεπιστημίων και της πλειονότητας των εκδηλώσεων εκκίνησης. Ακολουθούν οι πόλεις του Μοναστηρίου και της Αχρίδας.

Οι πιο ελκυστικοί τομείς για την ανάπτυξη καινοτόμων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων στη Βόρεια Μακεδονία είναι οι Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) και ιδιαίτερα οι λύσεις λογισμικού. Άλλοι τομείς που προσελκύουν το ενδιαφέρον είναι τα ψηφιακά μέσα, η χρηματοοικονομική τεχνολογία, τα τυχερά παιχνίδια, η αλυσίδα των μπλοκ/κοινοποιήσεων (block chain), το διαδίκτυο των αντικειμένων (Internet of Things) και η τεχνολογία στη γεωργία και στον αγρο-διατροφικό τομέα.

A.2 Ιστορική Αναδρομή

Η επιχειρηματική κουλτούρα στη Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας άρχισε να αναπτύσσεται την τελευταία δεκαετία του 20ου αιώνα, συνεπεία της διαδικασίας ιδιωτικοποίησης στη νεοσυσταθείσα χώρα. Χρειάσθηκαν πάνω από είκοσι χρόνια προσπάθειας των εθνικών και τοπικών φορέων και η υποστήριξη των διεθνών φορέων (χορηγών/δωρητών) για να τεθεί το θέμα της επιχειρηματικότητας υψηλότερα στην ατζέντα οικονομικής ανάπτυξης. Η επιχειρηματική κουλτούρα και η ανάπτυξη των μικρών και μικρομεσαίων επιχειρήσεων υποστηρίζονται παραδοσιακά μέσω των επίσημων και άτυπων πολιτικών της εκπαίδευσης, της ανάπτυξης των μικρών επιχειρήσεων, της βιομηχανικής πολιτικής, καθώς και των πολιτικών απασχόλησης.

Ειδικότερα, το οικοσύστημα της νεοφυούς επιχειρηματικότητας της Βόρειας Μακεδονίας παρουσιάζει αξιοσημείωτη δυναμική τα τελευταία τρία χρόνια, με την ανάπτυξή του να έχει καθυστερήσει σημαντικά, καθώς η χώρα και η ευρύτερη περιοχή της Νοτιοανατολικής Ευρώπης αντιμετώπιζαν, μέχρι προσφάτως, πολιτικές αστάθειες.

Γενικά, από την πλευρά της προσφοράς, νέοι φορείς εισήλθαν στην αγορά, προσφέροντας υποστήριξη σε επιχειρηματίες και νεοσύστατες επιχειρήσεις, ενώ από την πλευρά της ζήτησης φαίνεται να υπάρχει ακόμη έλλειψη δυναμικών επιχειρηματιών και νεοφυών επιχειρήσεων. Αυτό είναι ιδιαίτερα εμφανές στον τομέα της γυναικείας επιχειρηματικότητας.

Επίσης, υπάρχουν πολλά περισσότερα που πρέπει να επιτευχθούν δεδομένης της πρόσφατης εξάπλωσης του Covid-19 και των επιπτώσεών του στην επιχειρηματικότητα και εν γένει στην οικονομική ανάπτυξη.

Στο πλαίσιο αυτό, εκ των προτεραιοτήτων της Κυβέρνησης ήταν και είναι η επένδυση στην καινοτομία και τις νεοφυείς επιχειρήσεις, με στόχο πάντα την αντιμετώπιση της μετανάστευσης των νέων, αλλά και, σύμφωνα με τα νέα δεδομένα, των επιπτώσεων στην οικονομική ανάπτυξη που προκάλεσε η πανδημία Covid-19. Προς αυτή την κατεύθυνση και με την υποστήριξη των διεθνών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα χαρτοφυλάκια των φορέων υποστήριξης της νεοφυούς επιχειρηματικότητας έχουν αυξηθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια.

A.3 Βασικοί δείκτες επιχειρηματικότητας

Τη ραχοκοκαλιά της εθνικής οικονομίας αποτελούν οι μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Κρατικής Στατιστικής Υπηρεσίας, ο αριθμός των ενεργών επιχειρηματικών οντοτήτων στη Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας το 2020 ήταν 73.061 και σε σύγκριση με το 2019 μειώθηκε κατά 3,8%. Τα στοιχεία σχετικά με τη διάρθρωση των ενεργών επιχειρηματικών οντοτήτων ανά κατηγορίες δραστηριοτήτων δείχνουν ότι, οι κατηγορίες με το υψηλότερο μερίδιο στη δομή το 2020 ήταν το «Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευές μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών» με 30,4% και η «Μεταποίηση» με 11,0%, ενώ λιγότερο εκπροσωπούμενες ήταν οι κατηγορίες «Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού και κλιματισμού» (0,3%), «Δραστηριότητες ύδρευσης, αποχέτευσης, διαχείρισης αποβλήτων και αποκατάστασης» (0,3%), «Ορυχεία και λατομεία» (0,3%), «Δημόσια διοίκηση και άμυνα, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση» (0,4%).

Τα στοιχεία για τη δομή των ενεργών επιχειρηματικών οντοτήτων ανάλογα με τον αριθμό των απασχολούμενων το 2020 δείχνουν ότι, το υψηλότερο ποσοστό της τάξης του 82,1% ανήκει σε επιχειρηματικές οντότητες με 1-9 απασχολούμενους. Ακολουθούν επιχειρήσεις χωρίς απασχολούμενους ή με ανεξακρίβωτο αριθμό απασχολούμενων (χωρίς στοιχεία για απασχολούμενους) σε ποσοστό 8,3%, και επιχειρήσεις με 10-19 άτομα σε ποσοστό 4,4%. Το ποσοστό των επιχειρήσεων με 20-49 απασχολούμενους ήταν 3,0%, με 50-249 ήταν 1,9%, ενώ οι επιχειρήσεις με 250 ή περισσότερους απασχολούμενους ήταν μόλις 0,3%. Συγκριτικά, το 2019 ο αριθμός των επιχειρήσεων που απασχολούσαν από 1 έως και 49 άτομα προσωπικό

ανερχόταν σε 71.418, από 50 έως και 249 άτομα σε 1.410 και άνω των 250 ατόμων σε 233.

Με βάση τα ερευνητικά ευρήματα του Οργανισμού Εργοδοτών της Βόρειας Μακεδονίας (Organization of Employers) και της Συνομοσπονδίας Επιχειρήσεων (Business Confederation), οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις θα αυξηθούν εάν υπάρξει βελτίωση του νομικού και κανονιστικού περιβάλλοντος, του κράτους δικαίου και διασφαλισθούν η προστασία των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας, η πρόσβαση σε χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες, ενισχυθεί ο θεμιτός ανταγωνισμός και καθιερωθεί επιχειρηματική κουλτούρα.

Δεδομένου ότι οι επιχειρηματίες είναι οι πρωταρχικές δυνάμεις της σύγχρονης οικονομικής ανάπτυξης και οι δραστηριότητες των επιχειρηματιών συνδέονται στενά με την ανάπτυξη των τοπικών οικονομιών, είναι σημαντικό να αναλυθούν οι ανάγκες και οι προκλήσεις τους. Η ανάλυση αυτή είναι ζωτικής σημασίας κατά τον σχεδιασμό μελλοντικών πολιτικών για τη στήριξη του επιχειρηματικού οικοσυστήματος, όπου όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη μπορούν να ενεργούν αναλόγως και να προσαρμόζουν τον ρόλο τους με βάση τις πραγματικές προκλήσεις και να βρίσκουν τρόπους βελτίωσης της συνεργασίας τους.

Σύμφωνα με τελευταίες έρευνες, οι νέοι στη Βόρεια Μακεδονία δεν στερούνται επιχειρηματικών ιδεών, υπάρχει θετική στάση όσον αφορά στην επιχειρηματικότητα ως επιλογή σταδιοδρομίας, έχει αναπτυχθεί η αντίληψη ότι οι επιχειρηματίες απολαμβάνουν υψηλή κοινωνική θέση και υπάρχει σημαντικό ενδιαφέρον από τα μέσα ενημέρωσης για την επιχειρηματικότητα. Τα προβλήματα εντοπίζονται στην επιχειρηματική προετοιμασία, στην έλλειψη κατάλληλων υποδομών, καθώς και στην έλλειψη δεξιοτήτων και εμπειρίας. Η επιχειρηματική και εκπαιδευτική στήριξη των επιχειρηματιών της χώρας πρέπει να ενισχυθεί, καθώς η επιχειρηματικότητα είναι ζωτικής σημασίας για την ανάπτυξη της οικονομίας της Βόρειας Μακεδονίας.

B. ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟ ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑ

Το φαινόμενο του επιχειρηματικού οικοσυστήματος υπάρχει εδώ και χρόνια. Παρόλο που δεν υπάρχει ευρέως αποδεκτός ορισμός, πολλοί μελετητές έχουν καθορίσει το επιχειρηματικό οικοσύστημα με διαφορετικούς τρόπους, προσεγγίζοντάς το από διαφορετικές πτυχές και ερευνητικά δεδομένα. Οι περισσότεροι ορισμοί αναδεικνύουν κυρίως την παράμετρο των κοινών στόχων και παραγωγής κοινών πολιτιστικών αξιών που στηρίζουν την επιχειρηματική δραστηριότητα.

Κατά μία προσέγγιση, το επιχειρηματικό οικοσύστημα προσδιορίζεται ως ένα σύνολο συστημάτων επιχειρηματικότητας, θεσμικά και οργανωτικά, που αλληλεπιδρούν και επηρεάζουν τον εντοπισμό και την εμπορευματοποίηση επιχειρηματικών ευκαιριών. Ετέρα προσέγγιση τοποθετεί στο επίκεντρο του επιχειρηματικού οικοσυστήματος την υλοποίηση συνεχών δραστηριοτήτων που ενθαρρύνουν τους νέους και επίδοξους ή έμπειρους επιχειρηματίες, τους επενδυτές, τους μέντορες, τις νεοφυείς επιχειρήσεις, τους παρόχους υπηρεσιών για νεοσύστατες επιχειρήσεις, τους χρηματοδότες και οποιονδήποτε άλλο επιθυμεί να είναι μέλος της κοινότητας.

Επιπλέον, η κοινότητα εκκίνησης (start-up) καθοδηγείται από τους ίδιους τους επιχειρηματίες που επιδεικνύουν μακροπρόθεσμη δέσμευση. Η Ένωση Νεοφυούς Επιχειρηματικότητας, η Ένωση Γυναικών Επιχειρηματιών και η Brainster αποτελούν τέτοια παραδείγματα, ενεργών και προσομοιωτικών επιχειρηματικών οικοσυστημάτων της Βόρειας Μακεδονίας (βλ. στο παρόν, κεφ. Γ.2.2).

Περαιτέρω, οι ερευνητές σημειώνουν ότι οι περιφερειακές πρωτοβουλίες που προωθούν την επιχειρηματικότητα θα μπορούσαν να συμβάλουν στη δημιουργία ισχυρότερου επιχειρηματικού οικοσυστήματος στη Βόρεια Μακεδονία, μεταλαμπαδεύοντας τη γνώση και τα επιτεύγματα διεθνών και περιφερειακών δικτύων στις τοπικές ή περιφερειακές θερμοκοιτίδες επιχειρήσεων και θέτοντας πρότυπα παραδείγματα για τους υποψήφιους επιχειρηματίες, σε άμεση επικοινωνία μαζί τους. Η δημιουργία κόμβων και επιταχυντών, ειδικά σε πόλεις εκτός των Σκοπίων, στηρίζει την ανάπτυξη των τοπικών οικοσυστημάτων.

B.1 Διάρθρωση αγοράς και δυναμική νεοφυούς επιχειρηματικότητας

Ο επιχειρηματικός πληθυσμός αποτελείται από νέους και ενήλικες επιχειρηματίες, και δυναμικά από ανέργους, φοιτητές δευτεροβάθμιας, επαγγελματικής και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και μισθωτούς με πρόθεση να εγκαταλείψουν την εργασία τους και να ξεκινήσουν δική τους επιχείρηση.

Τα στοιχεία της Κρατικής Στατιστικής Υπηρεσίας, το 2020, σχετικά με τη διάρθρωση της αγοράς εργασίας, δείχνουν ότι ο συνολικός αριθμός των ανέργων περιορίστηκε, σε 155.949 (από 166.363 το 2019), σε σύνολο 950.858 ατόμων που αποτελούν το ενεργό εργατικό δυναμικό της χώρας (από 964.014 το 2019). Στην ηλικιακή ομάδα 15-24 αναλογεί το 17,3% των εγγεγραμμένων ανέργων, στην ηλικιακή ομάδα 25-49 αναλογεί το 63,1% και στην ηλικιακή ομάδα 50-64 το 19,6%. Βάσει του μορφωτικού επιπέδου τους, η πλειοψηφία των καταγεγραμμένων ανέργων είναι απόφοιτοι λυκείου (73.040), ενώ έπονται οι απόφοιτοι γυμνασίου και πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (31.566).

Ο συνολικός αριθμός απασχολούμενων ανήλθε το 2020 σε 794.909 (από 797.651 το 2019). Το ποσοστό δραστηριότητας κατά την περίοδο αυτή ήταν 56,4, ενώ το ποσοστό απασχόλησης ήταν 47,2. Εκ των εργαζόμενων, το 59,3% ήταν άνδρες και το 40,7% γυναίκες, ενώ στους ανέργους το ποσοστό των ανδρών ήταν 60,7% και των γυναικών 39,3%.

Από τους συνολικά 794.909 εργαζομένους στη χώρα, το 2020, το 19,9% απασχολήθηκε στον τομέα της μεταποίησης, το 14,7% στους τομείς του λιανικού και χονδρικού εμπορίου, το 12,0% στους τομείς της γεωργίας, υλοτομίας και αλιείας, το 6,9% στον κλάδο των κατασκευών, το 6,3% στον τομέα της υγείας, το 6,1% στον τομέα της εκπαίδευσης και περί το 27% σε άλλους κλάδους της οικονομίας. Στον ευρύτερο δημόσιο τομέα της χώρας απασχολήθηκαν 54.962 άτομα, ήτοι το 6,9% του συνόλου των εργαζομένων.

Το ποσοστό ανεργίας έχει μειωθεί σημαντικά την τελευταία δεκαετία (16,4% το 2020), αλλά εξακολουθεί να είναι ένα από τα υψηλότερα στην Ευρώπη, ιδίως των νέων (35,7% το 2020). Η χαμηλή συμμετοχή στην αγορά εργασίας, ιδίως μεταξύ των γυναικών, και η περιορισμένη δημιουργία θέσεων

απασχόλησης αποτελούν τις κύριες προκλήσεις στην αγορά εργασίας της Βόρειας Μακεδονίας. Οι ανεπαρκείς αποδοχές και η μη παραγωγική εργασία, η έλλειψη σταθερότητας και ασφάλειας στην εργασία, οι άνισες ευκαιρίες και οι εργασιακές σχέσεις, το επισφαλές εργασιακό περιβάλλον και η έλλειψη εκπροσώπησης των εργαζομένων αποτελούν επίσης μέλημα της Κυβέρνησης.

Σύμφωνα με την Ετήσια Έκθεση για την Επιχειρηματικότητα 2019-2020, του Παγκόσμιου Παρατηρητηρίου Επιχειρηματικότητας (Global Entrepreneurship Monitor - GEM)¹, η επιχειρηματική εκπαίδευση στη Βόρεια Μακεδονία, στο σχολικό και μεταδιδακτορικό επίπεδο, είναι μέτρια ανεπαρκής. Σε σύγκριση με 54 χώρες, η Βόρεια Μακεδονία, όσον αφορά στην επιχειρηματική εκπαίδευση στο σχολικό στάδιο κατατάσσεται 31η, ενώ στο μεταδιδακτορικό κατατάσσεται 46η. Τα αποτελέσματα αυτά δείχνουν ότι η επιχειρηματική εκπαίδευση στο σχολικό στάδιο και στο στάδιο μετά το σχολείο θα μπορούσε να βελτιωθεί, ώστε να παρέχεται πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση που να ενθαρρύνει τη δημιουργικότητα, την αυτάρκεια και την προσωπική πρωτοβουλία. Το κύριο κίνητρο των μελλοντικών επιχειρηματιών, ανεξάρτητα από το φύλο, είναι να κερδίσουν τα προς το ζην ή να ασκήσουν μια επιχειρηματική δραστηριότητα ανάλογα με τις ανάγκες τους.

Όσον αφορά στην επιχειρηματική δραστηριότητα, η Βόρεια Μακεδονία κατατάσσεται στην 44η θέση, με την παρατήρηση ότι υπάρχουν περισσότεροι άνδρες επιχειρηματίες, οπότε το δυναμικό των γυναικών δεν αξιοποιείται προς τη συνολική οικονομική ανάπτυξη.² Επίσης, τα ευρήματα του GEM, σχετικά με τις επιχειρηματικές προθέσεις και τα κίνητρα για την ίδρυση μιας επιχείρησης, υποδηλώνουν ότι απαιτείται περισσότερη προσπάθεια για τον εκσυγχρονισμό του εκπαιδευτικού συστήματος, τόσο στον επίσημο όσο και στον άτυπο τομέα, και την αντιστοίχιση της ζήτησης και της προσφοράς αναφορικά με τις υπηρεσίες επιχειρηματικής ανάπτυξης.

Η προσπάθεια αυτή διαμορφώνει τη στάση των πανεπιστημίων, των κυβερνήσεων και των κέντρων εκκίνησης, άλλων φορέων του οικοσυστήματος επιχειρηματικότητας, καθώς και των πολιτών, απέναντι σε δραστηριότητες για την αύξηση της επιχειρηματικής πρόθεσης του πληθυσμού, ιδίως του πληθυσμού κάτω των 45 ετών. Από την άλλη, τα τελευταία 5 χρόνια το επιχειρηματικό πνεύμα έχει υποστηριχθεί σε μεγάλο βαθμό τόσο από εθνικές όσο και από τοπικές πρωτοβουλίες, από προγράμματα χορηγών, καθώς και από διάφορα μαθήματα κατάρτισης που συμβάλλουν στην προώθηση της επιχειρηματικότητας και στη στήριξη νεοσύστατων επιχειρήσεων και επίδοξων επιχειρηματιών.

Η δικτύωση των επιχειρηματιών και της νεοφυούς επιχειρηματικής κοινότητας στους χώρους συνεργασίας και στα κέντρα κατάρτισης επιταχύνει τις θετικές επιχειρηματικές τάσεις που κυριαρχούν κυρίως στον νεώτερο

¹ Η έρευνα του GEM αναλύει διάφορες πτυχές και διαστάσεις του οικοσυστήματος νεοφυούς επιχειρηματικότητας, με έμφαση στην εξέλιξη της επίδοξης και της νέας επιχειρηματικότητας.
<https://www.gemconsortium.org/file/open?fileId=50443>

² Η καθιερωμένη επιχειρηματικότητα αποτελεί βασικό δείκτη του GEM, ο οποίος αναφέρεται στα άτομα (ηλικίας 18-64 ετών), που δραστηριοποιούνται επιχειρηματικά για τουλάχιστον 3,5 χρόνια στη χώρα και επομένως έχουν κατορθώσει να ξεπεράσουν ένα κρίσιμο πρώτο στάδιο επιβίωσης. Ο δείκτης αυτός ουσιαστικά δίνει μια εικόνα για το επόμενο στάδιο της επιχειρηματικής ενεργοποίησης, αλλά και το συνολικό επίπεδο επιχειρηματικότητας σε μια χώρα.

πληθυσμό. Επίσης, η ενθάρρυνση, η θετική προσέγγιση και τα κίνητρα για την επιχειρηματικότητα θα μπορούσαν να παρατηρηθούν μέσα από τις πολυάριθμες εκδηλώσεις που διοργάνωσαν τελευταία οι φορείς νεοφυούς επιχειρηματικότητας (οι περισσότερες δραστηριότητες οργανώθηκαν στα Σκόπια). Έχει υπάρξει μια θετική αλλαγή κατά την πρόσφατη περίοδο, καθώς οι επιταχυντές αξιοποιούν τις εσωτερικές τους ικανότητες και προσφέρουν συγκεκριμένες υπηρεσίες καθοδήγησης (mentorship) και matchup με τους ήδη επιτυχημένους επιχειρηματίες.

Επιπλέον, το Ταμείο Καινοτομίας και Τεχνολογικής Ανάπτυξης της Βόρειας Μακεδονίας (βλ. στο παρόν, κεφ. Γ.1) αναφέρει ότι έχει υποστηρίξει πάνω από 400 μικρομεσαίες επιχειρήσεις χρηματοδοτώντας την ανάπτυξη των καινοτόμων και δυναμικών προϊόντων/ υπηρεσιών τους. Σύμφωνα με δηλώσεις του Διευθυντή του Ταμείου, κ. Kosta Petron, το γεγονός ότι μέχρι στιγμής μόνο το Ταμείο έχει στηρίξει περισσότερες από 300 νεοσύστατες επιχειρήσεις, δείχνει ότι το οικοσύστημα νεοφυούς επιχειρηματικότητας της Βόρειας Μακεδονίας αναπτύσσεται ραγδαία και οι συνεργασίες με ήδη εμποδωμένες εταιρείες και εμπορικά σήματα, θα επιταχύνουν περαιτέρω τη διαδικασία μετασχηματισμού και θα επιτρέψουν στις νεοσύστατες επιχειρήσεις της Βόρειας Μακεδονίας να είναι πιο ανταγωνιστικές σε εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο.

Σημειώνεται ότι, τα δύο τελευταία χρόνια, το Ταμείο έχει αναπτύξει ιδιαίτερη δυναμική και αποτελεί πλέον τον μεγαλύτερο οικονομικό και στρατηγικό υποστηρικτή στην ανάπτυξη των νεοσύστατων εταιρειών στη χώρα (πάνω από το 60%). Σύμφωνα πάντα με δηλώσεις του Διευθυντή του FITD, υπάρχουν ήδη 550 έργα πολύ μικρών, μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων στο χαρτοφυλάκιο του Ταμείου. Τα τελευταία τέσσερα χρόνια, έχει σημειωθεί ανάπτυξη σχεδόν 1.500%, καθώς από τις 36 υποστηριζόμενες εταιρείες το 2017, σήμερα το χαρτοφυλάκιο του FITD περιλαμβάνει 559 εταιρείες συνολικής αξίας 77 εκατ. ευρώ. Εξ αυτών, οι 305 είναι νεοσύστατες επιχειρήσεις με συνολική συγχρηματοδότηση από το Ταμείο ύψους 17,3 εκατ. ευρώ. Έχουν ήδη συμμετάσχει, ή βρίσκονται στη διαδικασία άμεσης συμμετοχής σε προγράμματα, εταιρείες με πάνω από 10.000 απασχολούμενους, με μέσο μισθό άνω των 40.000 δηναρίων (650 ευρώ περίπου), ο οποίος είναι σχεδόν 60% υψηλότερος από τον εθνικό μέσο όρο.

Έτσι, αυτές οι εταιρείες και το προσωπικό τους παρουσιάζουν δυνατότητες και για τους παρόχους επιχειρηματικών υπηρεσιών (Business Service Providers – BSBs). Οι BSPs (βλ. στο παρόν, κεφ. Γ.2) έχουν τη δυνατότητα να επιλέξουν ένα εξειδικευμένο κοινό και να προσαρμόσουν τις υπηρεσίες τους στις πραγματικές ανάγκες. Τα παραπάνω στοιχεία παρέχουν την ευκαιρία στην κοινότητα των χορηγών να διερευνήσει περαιτέρω τον υποχρηματοδοτούμενο πληθυσμό και να στοχεύσει στη μελλοντική στήριξη τους προς την ενεργοποίηση του επιχειρηματικού δυναμικού τους, επηρεάζοντας συνεπώς θετικά την οικονομία. Ωστόσο, δεν υπάρχουν ακόμη ακριβή στοιχεία για το μέγεθος της αγοράς των υποψήφιων και των καθιερωμένων επιχειρηματιών, προκειμένου να σχεδιασθούν κατά περίπτωση υπηρεσίες αναφορικά με την ανάπτυξη δεξιοτήτων επιχειρηματικότητας.

Γ. ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΣ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ του ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

Οι νεοφυείς επιχειρήσεις συμβάλλουν στην προώθηση της επιχειρηματικότητας και, συνεπώς, στην ανάπτυξη της κοινωνίας και της οικονομίας, μέσω της ενθάρρυνσης της καινοτομίας, της επιτάχυνσης των θεσμικών αλλαγών, της ενίσχυσης της παραγωγικότητας και της εισαγωγής νέων προϊόντων και υπηρεσιών στην αγορά. Εν τούτοις, η βιωσιμότητά τους επηρεάζεται από πολλές μεταβλητές που συνδέονται με το κίνητρο του ίδιου του επιχειρηματία αλλά και τις ευρύτερες οικονομικές, πολιτιστικές και κοινωνικές συνθήκες. Για να επιτευχθεί και να υποστηριχθεί η νεοφυής επιχειρηματικότητα πρέπει οι εμπλεκόμενοι, ήτοι κράτος, επιχειρήσεις, εκπαιδευτική-ακαδημαϊκή κοινότητα, διεθνείς φορείς, αλλά και η ίδια η κοινωνία των πολιτών, να λειτουργούν σε ένα περιβάλλον αλληλοσύνδεσης και συνεργασίας.

Γ.1 Κρατική υποστήριξη - Ταμείο Καινοτομίας & Τεχνολογικής Ανάπτυξης

Η κρατική υποστήριξη βελτιώνει τη συνεργασία και τη διασύνδεση των νεοφυών επιχειρήσεων με άλλους φορείς και οργανισμούς, αλλά και με την ίδια την αγορά. Υπό αυτό το πρίσμα, η θεσμική ισχυροποίηση του οικοσυστήματος των startups συνιστά μία μεταβλητή ζωτικής σημασίας για την ανάπτυξη και προώθηση της νεοφυούς επιχειρηματικότητας στη Βόρεια Μακεδονία, υπό την έννοια της αναβάθμισης του πλαισίου συνέργειας μεταξύ των επιμέρους ομάδων ενδιαφέροντος, του ιδιωτικού και δημόσιου τομέα, των πανεπιστημίων και ερευνητικών κέντρων, και λοιπών δομών.

Πέραν του θεσμικού πλαισίου, η Κυβέρνηση της Βόρειας Μακεδονίας περιλαμβάνει πλέον σταθερά στην οικονομική ατζέντα της την οικονομική στήριξη των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων. Σύμφωνα μάλιστα με πρόσφατες δηλώσεις κυβερνητικών αξιωματούχων, το 2021 προβλέπονται στον προϋπολογισμό περίπου 70 δισ. δηνάρια (πάνω από 1 δισ. ευρώ) για οικονομικά προγράμματα, για την άμεση στήριξη των επενδύσεων για τεχνολογική ανάπτυξη, ψηφιοποίηση και καινοτομία, προώθηση των διαδικασιών παραγωγής, καλύτερη παραγωγικότητα και κατάρτιση των εργαζομένων, καθώς και έμμεση στήριξη για τον επιχειρηματικό τομέα.

Προς αυτή την κατεύθυνση, πέραν της οικονομικής υποστήριξης που παρέχει το κράτος μέσω του κρατικού προϋπολογισμού για τη στήριξη των επιχειρήσεων, το Ταμείο Καινοτομίας και Τεχνολογικής Ανάπτυξης της Βόρειας Μακεδονίας (FITD), που ιδρύθηκε τον Δεκέμβριο του 2013, επενδύει σε καινοτόμα έργα επιχειρήσεων, περιλαμβανομένων νεοφυών επιχειρήσεων και επιταχυντών της χώρας, αναλαμβάνοντας περαιτέρω τη διαχείριση σχετικής χρηματοδότησης από την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Παγκόσμια Τράπεζα.

Ειδικότερα, στο επίκεντρο των δραστηριοτήτων του Ταμείου είναι:

(1) Η συγχρηματοδότηση πολύ μικρών, μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων, εγγεγραμμένων στη Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας, προκειμένου να ενθαρρυνθεί η δραστηριότητα καινοτομίας, η εφαρμογή καινοτόμων λύσεων και καινοτόμων διαδικασιών, η εισαγωγή καινοτομιών και η μεταφορά τεχνολογιών

σε εταιρείες, καθώς και η υποστήριξη σε εταιρείες που έχουν υψηλό δυναμικό ανάπτυξης.

(2) Η χρηματοδότηση νεοσύστατων, πολύ μικρών και μικρών επιχειρήσεων, εγγεγραμμένων στη Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας, ιδρυμάτων και επιταχυντών, με σκοπό την ενθάρρυνση της καινοτομίας στο επιχειρείν και τη μεταφορά των αποτελεσμάτων της επιστημονικής έρευνας σε εφαρμοσμένες ή εμπορικές δραστηριότητες.

(3) Η επίτευξη μακροπρόθεσμης θετικής συμβολής στην ανάπτυξη της εθνικής οικονομίας, τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας μέσω τεχνολογικών και λειτουργικών βελτιώσεων και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας.

(4) Η υποστήριξη για την ίδρυση επιχειρηματικών-τεχνολογικών επιταχυντών, οντοτήτων για την υποστήριξη των υποδομών στη δραστηριότητα καινοτομίας, προκειμένου να επιταχυνθεί η επιχειρηματικότητα, υποστηρίζοντας άτομα που θέλουν να ιδρύσουν μια εταιρεία, καθώς και ήδη εγκατεστημένες επιχειρήσεις στην αρχική τους φάση, παρέχοντας εκπαιδευτική, υλικοτεχνική και οικονομική βοήθεια.

Στις σημαντικές δραστηριότητες του φορέα καταγράφονται:

- Το πρώτο Εθνικό Συμβούλιο Εκκίνησης της χώρας (National Startup Council), με κύριο στόχο να εκπροσωπήσει την κοινότητα της νεοφυούς επιχειρηματικότητας και τα συμφέροντά της στη διαδικασία δημιουργίας και υιοθέτησης πολιτικών που συμβάλουν στην περαιτέρω ανάπτυξη του επιχειρηματικού οικοσυστήματος της Βόρειας Μακεδονίας.
- Το πρώτο Πρόγραμμα Εταιρικής Καινοτομίας της χώρας (Corporate Innovation Program), τον Φεβρουάριο του 2020, με στόχο την ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ των κορυφαίων εταιρειών και νεοφυών επιχειρήσεων της Βόρειας Μακεδονίας.
- Η συνεργασία με τράπεζες της χώρας για τη δημιουργία ειδικών "καινοτόμων" πακέτων που διευκολύνουν την πρόσβαση σε χρηματοδότηση για τις νεοσύστατες επιχειρήσεις της χώρας.
- Το πρόγραμμα συμβουλευτικής καθοδήγησης (mentorship), με ομαδικές και μεμονωμένες συνεδρίες καθοδήγησης για πιθανούς χρήστες και νεοσύστατες επιχειρήσεις.
- Ο σχεδιασμός της πρώτης Εθνικής Στρατηγικής Τεχνητής Νοημοσύνης της Βόρειας Μακεδονίας (National Strategy for Artificial Intelligence).
- Ο σχεδιασμός του πρώτου Προγράμματος Ψηφιακών Νομάδων της χώρας (Digital Nomad Program), σε συνεργασία με το Υπουργείο Εσωτερικών της χώρας.
- Η στρατηγική συνεργασία με την Amazon Web Services για την παροχή έως και 100.000 δολ. ΗΠΑ σε πιστώσεις στην κοινότητα νεοσύστατων επιχειρήσεων της Βόρειας Μακεδονίας.
- Η χρηματοδότηση για τον μετασχηματισμό του οικοσυστήματος νεοφυών επιχειρήσεων της Βόρειας Μακεδονίας.
- Η στρατηγική συνεργασία με την Ένωση Νεοφυούς Επιχειρηματικότητας της Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας για την ενίσχυση του οικοσυστήματος εκκίνησης και καινοτομίας στη χώρα και την τοποθέτηση της Βόρειας Μακεδονίας ως κόμβου εκκίνησης στα Βαλκάνια. Η εν λόγω συνεργασία, μεταξύ άλλων, περιλαμβάνει τη ψηφιοποίηση του οικοσυστήματος εκκίνησης και την πρόσβαση σε δεδομένα, βάσει της αρχής της διαφάνειας, τη βελτίωση

της νομοθεσίας για τις νεοσύστατες εταιρείες και την πρόσβασή τους σε ξένες αγορές.

Σημειώνεται ότι, στο πλαίσιο του 3^{ου} πυλώνα του Σχεδίου Οικονομικής Ανάπτυξης της Βόρειας Μακεδονίας, για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της υγιονομικής κρίσης, ενεργοποιήθηκε ιδιαιτέρως ο μηχανισμός χρηματοδοτικής στήριξης της τεχνολογικής ανάπτυξης του FITD, για την υποστήριξη κυρίως των πολύ μικρών, μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων.

Για τα προγράμματα τεχνολογικής ανάπτυξης και υποστήριξης νεοφυούς επιχειρηματικότητας του εν λόγω Ταμείου, βλ. <https://fitr.mk/en/>.

Γ.2 Πάροχοι επιχειρηματικών υπηρεσιών (BSPs)

Οι Πάροχοι Επιχειρηματικών Υπηρεσιών (Business Service Providers – BSBs) είναι πολύ σημαντικοί για την οικονομική ανάπτυξη, καθώς συμβάλλουν στη διαμόρφωση της επιχειρηματικής κουλτούρας, ενώ παράλληλα στηρίζουν τις επιχειρήσεις κατά τη φάση εγκατάστασης και ανάπτυξής τους. Εν μέρει, η διεθνής αναπτυξιακή βοήθεια συνέβαλε στην εξέλιξη και την ανάπτυξη ικανοτήτων των τοπικών BSPs και, ως εκ τούτου, στον καθορισμό ισχυρής βάσης για τη στήριξη της ανάπτυξης του τομέα των μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Οι έρευνες δείχνουν άνω των 60 ενεργές επιχειρήσεις BSPs στη Βόρεια Μακεδονία, το 70% των οποίων συγκεντρώνεται στην πρωτεύουσα, την πόλη των Σκοπίων.

Υπάρχουν επίσης, σε διάφορες πόλεις, ερευνητικά ιδρύματα και οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, διαφόρων συμφερόντων, που παρέχουν, στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων τους, επιχειρηματικές υπηρεσίες για συγκεκριμένες ομάδες-στόχους. Επιπλέον, τα εμπορικά και επιχειρηματικά επιμελητήρια, είτε μέσω εσωτερικών ικανοτήτων είτε μέσω χρηματοδοτούμενων προγραμμάτων, παρέχουν μερική ή πλήρως χρηματοδοτούμενη επιχειρηματική κατάρτιση, καθοδήγηση ή οικονομική στήριξη.

Σύμφωνα με έρευνα που διεξήχθη το 2020 (Entrepreneurship Ecosystem in North Macedonia, στο πλαίσιο του έργου Ενίσχυση του Κοινωνικού Διαλόγου, που χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση και υλοποιείται από τη Διεθνή Οργάνωση Εργασίας), η πλειοψηφία των Παρόχων Επιχειρηματικών Υπηρεσιών (BSPs), ή το 55% είναι μη κερδοσκοπικές εταιρείες, το 30% είναι κερδοσκοπικές και το 10% είναι δημόσιοι οργανισμοί. Οι περισσότεροι BSPs (75%) είναι μικρές οργανώσεις, οι οποίες απασχολούν έως και 10 άτομα, το 20% είναι οντότητες με όχι περισσότερους από 49 υπαλλήλους, και το υπόλοιπο 5% είναι μεγάλες εταιρείες με έως και 250 υπαλλήλους. Επιπλέον, το 75% των BSPs επικεντρώνει τις υπηρεσίες του στον σχεδιασμό και την εφαρμογή εκπαιδευτικών προγραμμάτων που αποσκοπούν στην ενίσχυση του επιχειρηματικού πνεύματος, συμβάλλοντας έτσι σε μεγάλο βαθμό στην επιτυχή ολοκλήρωση των φάσεων πριν από και κατά την εκκίνηση των νεοφυών επιχειρήσεων.

Σημαντικός αριθμός των BSPs (65%) απευθύνεται σε επιχειρηματίες και μικρομεσαίες επιχειρήσεις, ενώ το 55% στηρίζει τις πολύ μικρές και μικρές επιχειρήσεις. Όσον αφορά στο είδος των παρεχόμενων εκπαιδεύσεων και

καθοδήγησης, το 35% των Παρόχων Επιχειρηματικών Υπηρεσιών υλοποιεί προγράμματα κατάρτισης για να τονώσει το επιχειρηματικό πνεύμα και να ενθαρρύνει τους συμμετέχοντες να ανοίξουν τις δικές τους επιχειρήσεις, γεγονός που είναι ζωτικής σημασίας για τη μείωση του υψηλού ποσοστού ανεργίας στη χώρα.

Οι υποψήφιοι επιχειρηματίες και οι πολύ μικρές και μικρές επιχειρήσεις είναι η πιο σημαντική ομάδα-στόχος των BSPs. Ειδικότερα, οι υποψήφιοι επιχειρηματίες αποτελούν στόχο για το 60% των Παρόχων Επιχειρηματικών Υπηρεσιών, οι πολύ μικρές και μικρές επιχειρήσεις για το 65% των BSPs, ενώ οι μεσαίες επιχειρήσεις αποτελούν ομάδα-στόχο για το 40% των BSPs. Οι φοιτητές και οι άνεργοι νέοι αποτελούν ομάδα-στόχο για το 50% και οι εργαζόμενοι στη βιοτεχνία αντιπροσωπεύουν μια ομάδα-στόχο μόνο για το 15% των BSPs. Οι άνεργοι ενήλικες και οι μαθητές γυμνασίου είναι η ομάδα-στόχος μόνο για το 5% των BSPs. Σύμφωνα με την έρευνα, μόνο λίγοι BSPs προσφέρουν προϊόντα/υπηρεσίες που ανταποκρίνονται στο φύλο, όπως ο Οργανισμός Προώθησης της Επιχειρηματικότητας, το Ινστιτούτο Επιχειρηματικότητας και Ανάπτυξης Ηγεσίας UAKS και η Ένωση Γυναικών Επιχειρηματιών. Οι περισσότερες οργανώσεις προσφέρουν υποστήριξη σε υποψήφιους και νέους επιχειρηματίες, καθώς και σε επιχειρηματίες στην ανεπτυγμένη φάση της επιχείρησής τους. Επιπλέον, κάποιες οργανώσεις προσφέρουν οικονομικά εργαλεία για δραστηριότητες όπως η εισαγωγή νέων προϊόντων ή υπηρεσιών, ο στρατηγικός σχεδιασμός και οι δραστηριότητες διεθνοποίησης. Επιπλέον, το 30% των BSPs προσφέρει χρηματοδοτικά εργαλεία για προωθητικές δραστηριότητες.

Από την άλλη, στις νεοσύστατες επιχειρήσεις προσφέρονται συχνά υπηρεσίες που δεν χρειάζονται. Ενδεικτικά, σύμφωνα πάντα με την ως άνω έρευνα, το 78% των νεοσύστατων επιχειρήσεων δίνει προτεραιότητα στις πωλήσεις, αλλά μόνο το 38% των BSPs προσφέρουν υποστήριξη πωλήσεων. Η έρευνα δείχνει ότι οι BSPs παρέχουν ευρύ φάσμα υπηρεσιών, αλλά αναντίστοιχα με τις πραγματικές ανάγκες των νεοσύστατων επιχειρήσεων της Βόρειας Μακεδονίας. Η πλειοψηφία προσφέρει υπηρεσίες στα πρώτα στάδια ανάπτυξης με τη μορφή συμβουλευτικής καθοδήγησης (mentorship), κατάρτισης και δικτύωσης, ενώ η στρατηγική ανάπτυξη και οι γνώσεις μάρκετινγκ είναι λιγότερο παρούσες στην προσφορά υπηρεσιών των BSPs. Το περιορισμένο μέγεθος της αγοράς δικαιολογεί, εν μέρει, την αδυναμία επικέντρωσης σε εξειδικευμένη αγορά-στόχο.

Γ.2.1 Είδη επιχειρηματικών υπηρεσιών

Σε σχέση με τα είδη επιχειρηματικών υπηρεσιών που προσφέρονται από τους BSPs, η συμβουλευτική καθοδήγηση είναι ο συχνότερος τύπος επιχειρηματικής υπηρεσίας, ακολουθούμενη από επαγγελματική κατάρτιση διάρκειας έως και μίας εβδομάδας και εν συνεχεία συνδυασμού σύντομης κατάρτισης και καθοδήγησης. Οι λιγότερο προσφερόμενες επιχειρηματικές υπηρεσίες στην αγορά είναι η κατάρτιση μεγαλύτερης διάρκειας ή έως τρεις μήνες. Επίσης, η διαδικτυακή επιχειρηματική κατάρτιση οργανώνεται από περισσότερο από το ένα τρίτο των BSPs. Στις περισσότερες περιπτώσεις, οι BSPs προσφέρουν συνδυασμό διαφορετικών τύπων υπηρεσιών επιχειρηματικής

ανάπτυξης ή προσαρμόζουν την προσφορά τους σύμφωνα με τις προτιμήσεις των συμμετεχόντων.

Διάφορες κατηγορίες συμμετεχόντων προσελκύονται από διαφορετικά είδη εκπαιδευτικών προγραμμάτων, καθώς η συμμετοχή τους εξαρτάται από ποικίλους παράγοντες, όπως ο τόπος κατάρτισης, το είδος και ο τρόπος κατάρτισης, οι δεξιότητες των συμμετεχόντων, η διαθέσιμη χρηματοδότηση και, αναφορικά με τους Παρόχους Επιχειρηματικών Υπηρεσιών, ο αριθμός του προσωπικού που είναι διαθέσιμο για τη διοργάνωση των σχετικών δραστηριοτήτων. Σύμφωνα με την έρευνα *Entrepreneurship Ecosystem in North Macedonia* το 2020, οι άνεργοι ενήλικες παρακολουθούν συνήθως εκπαίδευση έως και μίας εβδομάδας (42%), αρθρωτά (modular) μαθήματα (25%), συμβουλευτική καθοδήγηση (17%) και μεγαλύτερης διάρκειας κατάρτιση (17%). Οι άνεργοι νέοι παρακολουθούν κυρίως (50%) σύντομα προγράμματα κατάρτισης (έως και μία εβδομάδα) και αρθρωτά μαθήματα (31%). Οι φοιτητές παρακολουθούν επίσης εκπαίδευση διάρκειας μίας εβδομάδας (35%), ενώ παρακολουθούν εξίσου συνεδρίες καθοδήγησης (18%), εκπαιδεύσεις τριών μηνών (18%) και αρθρωτά μαθήματα (18%). Οι εργαζόμενοι στον τομέα της βιοτεχνίας παρακολουθούν σύντομα προγράμματα κατάρτισης ή έως και μία εβδομάδας (6%). Όσον αφορά στις μεσαίες επιχειρήσεις, οι υπάλληλοί τους παρακολουθούν εκπαίδευση έως και τριών μηνών (38%), προγράμματα καθοδήγησης (31%) και περιστασιακά σύντομες εκπαιδευτικές συνεδρίες (19%). Οι μικρές επιχειρήσεις παρακολουθούν κυρίως προγράμματα καθοδήγησης (44%). Οι πολύ μικρές επιχειρήσεις παρακολουθούν σύντομες εκπαιδεύσεις, είτε έως και μία εβδομάδα (66%) και προγράμματα καθοδήγησης (22%).

Ο σχεδιασμός των σημερινών εκπαιδευτικών υπηρεσιών, που διατίθενται στη χώρα, ενσωματώνει διάφορα διδακτικά εργαλεία για την προσέλκυση συμμετεχόντων, όπως η ανάλυση επιχειρηματικών υποθέσεων, οι συζητήσεις, η επίλυση προβλημάτων. Εν τούτοις, σύμφωνα με στοιχεία της προαναφερθείσας έρευνας, περίπου το 30% των BSPs δεν περιλαμβάνουν κανένα είδος δοκιμών γνώσεων και δεξιοτήτων στο πλαίσιο των προγραμμάτων και των δραστηριοτήτων κατάρτισης. Από την άλλη, η πλειονότητα των BSPs (60%) απονέμουν πιστοποιητικά παρακολούθησης ή επιτυχούς ολοκλήρωσης της κατάρτισης, το 20% έχει πιστοποιήσει διεθνώς το εκπαιδευτικό του πρόγραμμα, το 15% έχει πιστοποιήσει και αναγνωρίσει το εκπαιδευτικό πρόγραμμα σε εθνικό επίπεδο, ενώ το 25% δεν προσφέρει καμία πιστοποίηση.

Οι επιχειρηματικές υπηρεσίες στην πλειοψηφία των περιπτώσεων χρηματοδοτούνται από προγράμματα χορηγών, ή λαμβάνουν κρατική χρηματοδότηση βάσει έργων, κάποιοι BSPs προσφέρουν συγχρηματοδοτούμενη εκπαίδευση με συμμετοχή 30%, ενώ μικρότερο ποσοστό προσφέρει εκπαίδευση που καλύπτεται πλήρως από τους συμμετέχοντες. Ωστόσο, αυτός ο τρόπος λειτουργίας δεν παρέχει σταθερότητα και βιωσιμότητα για τους παρόχους επιχειρηματικών υπηρεσιών, καθώς καλλιεργεί στους δυνητικούς συμμετέχοντες την εντύπωση ότι θα υπάρχει πάντα ένας χορηγός ή ένας τοπικός οργανισμός που θα συνδράμει στην εξέλιξή τους, συνεπώς μειώνονται τα κίνητρά τους για να εμβαθύνουν στα προγράμματα.

Οι περισσότερες επιχειρηματικές υπηρεσίες (80%) παρέχονται σε πρώιμο στάδιο ή σε υποψήφιους επιχειρηματίες, σε θέματα δημιουργίας επιχειρηματικών ιδεών και στο στάδιο πριν από την εκκίνησή τους, το 70% των BSPs εφαρμόζουν εκπαιδεύσεις στο στάδιο εκκίνησης και λιγότερο από το ήμισυ αυτών, ή το 45%, εφαρμόζουν προηγμένη κατάρτιση επιχειρηματικής ανάπτυξης, περιλαμβανομένης της διαχείρισης αλλαγών και θεμάτων κεφαλαιοποίησης, στρατηγικών εξόδου, πνευματικής ιδιοκτησίας κ.ά.

Δεδομένου ότι στις περισσότερες περιπτώσεις οι Πάροχοι Επιχειρηματικών Υπηρεσιών είναι μικρές οργανώσεις, η πιο κοινή πρακτική είναι να προσκαλούνται εξωτερικοί εκπαιδευτές και μέντορες. Εν προκειμένω, το Πρόγραμμα Παροχής Συμβουλευτικών Υπηρεσιών για Μικρές Επιχειρήσεις της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης (Small Business Advisory Programme) και ο Οργανισμός για την Προώθηση της Επιχειρηματικότητας (Agency for Promotion of Entrepreneurship) διαθέτουν μια ευρεία δεξαμενή διεθνών και τοπικών συμβούλων επιχειρήσεων. Στις περισσότερες περιπτώσεις οι σύμβουλοι είναι επαγγελματίες εργαζόμενοι και μπορούν να παρέχουν εξειδικευμένες υπηρεσίες συμβουλευτικής καθοδήγησης και επιχειρηματικών υπηρεσιών.

Ως εκ των άνω, διαπιστώνει κανείς ότι, η ζήτηση και η προσφορά των επιχειρηματικών υπηρεσιών εξαρτάται από τη διάρκεια των προγραμμάτων εκπαίδευσης/ κατάρτισης, τη σύνθεση του προγράμματος και τη θεματική-στοχοθεσία (ανάλυση περιπτώσεων, συζητήσεις και τεχνικές επίλυσης προβλημάτων).

Σύμφωνα με έρευνες, η ζήτηση για επιχειρηματικές υπηρεσίες διαμορφώνεται σε γενικές γραμμές ως ακολούθως:

- Κατάρτιση μεγαλύτερης διάρκειας, έως και τριών μηνών, στο πλαίσιο διεθνώς πιστοποιημένου και αναγνωρισμένου προγράμματος.
- Εκπαιδευτές που είναι οι ίδιοι επιχειρηματίες ή/και διεθνώς πιστοποιημένοι εκπαιδευτές.
- Δυνατότητα διαδικτυακής πρόσβασης στα προγράμματα.

Συμπερασματικά, το επιχειρηματικό οικοσύστημα, μόνο εάν υποστηριχθεί με τις απαιτούμενες και καλά συντονισμένες επιχειρηματικές υπηρεσίες και ένα σύνολο BSPs που συνεργάζονται μεταξύ τους, θα είναι σε θέση να αξιοποιήσει πλήρως τις δυνατότητές του και να συμβάλει στην οικονομική ανάπτυξη.

Γ.2.2 Κατάλογος Παρόχων Επιχειρηματικών Υπηρεσιών (BSPs)

Οι σημαντικότεροι Πάροχοι Επιχειρηματικών Υπηρεσιών (BSPs) του οικοσυστήματος νεοφυούς επιχειρηματικότητας στη Βόρεια Μακεδονία παρουσιάζεται κάτωθι, με καταγραφή του πεδίου ενδιαφέροντος και των σημαντικότερων χαρακτηριστικών τους.

Accelerator UKIM	Επιχειρηματικός επιταχυντής που δημιουργήθηκε για να εντοπίσει και να στηρίξει την ανάπτυξη επιχειρηματιών τεχνολογίας, νεοφυών επιχειρήσεων, spin-offs και scale-ups στη Βόρεια Μακεδονία. Η στήριξη περιλαμβάνει προσαρμοσμένα προγράμματα προ-επιτάχυνσης και επιτάχυνσης, επενδύσεις σε πρώιμο στάδιο (από 25 έως 75 χιλιάδες ευρώ) και πρόσβαση σε διεθνείς αγορές, δίκτυα και επιχειρηματικές κοινότητες. www.accelerator.ukim.mk
ACT!	Εταιρεία συμβούλων που ιδρύθηκε το 2008 για να στηρίξει την ανάπτυξη του ιδιωτικού και του δημόσιου τομέα, παρέχοντας νομικές υπηρεσίες και υπηρεσίες διαχείρισης έργων. http://act.com.mk/
AG Consulting	Αποτελεί μέρος του δικτύου καινοτομίας EBN Innovation Network, με στόχο τη σύνδεση και κατάρτιση επίδοξων επιχειρηματιών με καινοτόμες επιχειρηματικές ιδέες και μικρών και μικρομεσαίων επιχειρήσεων (MSMEs). https://www.ag-consulting.com/index.php
Agency for Promotion of Entrepreneurship	Δημόσιος φορέας με εντολή να εφαρμόζει κυβερνητικές πολιτικές για τις MSMEs και να στηρίζει την επιχειρηματικότητα, την ανταγωνιστικότητα και την καινοτομία. Παρέχει υπηρεσίες ανάπτυξης επιχειρηματικών σχεδίων και καθοδήγησης, μέσω των περιφερειακών κέντρων του, προγράμματα κατάρτισης για την προώθηση της επιχειρηματικότητας και την ανάπτυξη επιχειρηματικών σχεδίων για νέους και φοιτητές, σε συμβούλους επιχειρήσεων, καθώς και σε μικρές και μικρομεσαίες επιχειρήσεις (σε θέματα όπως η ανταγωνιστικότητα και η ανάπτυξη), στηρίζει τις γυναίκες και την κοινωνική επιχειρηματικότητα. Επίσης, ο φορέας εφαρμόζει το σύστημα κουπονιών για την καθοδήγηση των MSMEs σε θέματα ανάπτυξης των επιχειρήσεων. http://www.apprm.gov.mk/
ARNO	Οργανισμός που επικεντρώνεται στην κοινωνική καινοτομία (social innovation), με έδρα τα Σκόπια. Κύριος στόχος είναι η ανεύρεση δημιουργικών λύσεων για τη βελτίωση των επιχειρηματικών κοινοτήτων. Ο φορέας δραστηριοποιείται σε διάφορους τομείς, όπως η κοινωνική επιχειρηματικότητα, η κοινωνική καινοτομία, η βιώσιμη ανάπτυξη, η πράσινη οικονομία, η εκπαίδευση και η εργασία στον χώρο της νεολαίας. http://www.arno.org.mk/
Brainster	Καινοτόμος εκπαιδευτική πλατφόρμα, όπου οι νέοι μαθαίνουν πρακτικές δεξιότητες μετασχηματισμού σταδιοδρομίας. Εξειδικεύεται στη διοργάνωση μαθημάτων και σεμιναρίων, σε συνεργασία με καινοτόμες εταιρείες και επαγγελματίες. Τα τελευταία δύο χρόνια, η Brainster έχει πραγματοποιήσει περισσότερες από 250 εκπαιδεύσεις στον τομέα του ψηφιακού μάρκετινγκ, των δεξιοτήτων πληροφορικής και προγραμματισμού, της ανάλυσης δεδομένων και του γραφικού σχεδιασμού. Πάνω από 2.500 συμμετέχοντες έχουν αποκτήσει νέες δεξιότητες μέσω των εκπαιδευτικών προγραμμάτων. https://brainster.co/

British Council	Διεθνής οργανισμός που εδρεύει στο Ηνωμένο Βασίλειο, με παρουσία στη Βόρεια Μακεδονία από το 1996. Συνεργάζεται με περισσότερες από 100 χώρες σε όλο τον κόσμο στους τομείς των τεχνών και του πολιτισμού, της αγγλικής γλώσσας, της εκπαίδευσης και της κοινωνίας των πολιτών. Παρέχει επίσης προγράμματα κατάρτισης και καθοδήγησης. https://www.britishcouncil.mk/
Business Confederation	Στηρίζει την επιχειρηματικότητα και τις MSMEs. Ιδρύθηκε το 2001 και αριθμεί 8.500 μέλη-επιχειρήσεις, ομαδοποιημένες σε 13 επιχειρηματικές ενώσεις, με δύο περιφερειακά γραφεία σε Prilep και Tetovo και κεντρικά γραφεία στα Σκόπια. Στηρίζουν την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας και παρέχουν εκπαιδευτικά προγράμματα. https://bcm.mk/en/bcm/
CEED Hub	Πολυλειτουργικός χώρος που ιδρύθηκε από το Κέντρο Επιχειρηματικότητας CEED της Βόρειας Μακεδονίας (βλ. κάτωθι) και διατίθεται για συνεργασίες, εκδηλώσεις και εκπαιδευτικά προγράμματα για επιχειρηματίες, νεοφυείς επιχειρήσεις και ελεύθερους επαγγελματίες. Το CEED Hub παρέχει την ευκαιρία για δικτύωση και επέκταση επιχειρηματικών δικτύων, καθώς και πρόσβαση σε χρηματοδότηση και καθοδήγηση. Διοργανώνει εκδηλώσεις pitching για νεοσύστατες επιχειρήσεις και ιδιώτες, παρουσία του CEED Business Angels Club. https://ceedhub.mk
CEFE	Στοχεύει στη βελτίωση των επιχειρηματικών επιδόσεων των οικονομικών παραγόντων, ενθαρρύνοντας την επιχειρηματική συμπεριφορά και αναπτύσσοντας επιχειρηματικές ικανότητες. Ορισμένες από τις δραστηριότητες του φορέα περιλαμβάνουν προγράμματα κατάρτισης και διοργάνωση εργαστηρίων στον τομέα της επιχειρηματικότητας, σχετικά με τη σημασία της αυτοαπασχόλησης, τη βελτίωση των επιχειρηματικών δεξιοτήτων για την ανάπτυξη νέων και υφιστάμενων εταιρειών, τη διάδοση της ολοκληρωμένης γνώσης της μεθοδολογίας CEFE (Creating Enterprises through the Formation of Entrepreneurs). https://cefe.mk/
Centre for Education and Development	Οργανισμός που απευθύνεται σε νέους ηλικίας 12 έως 28 ετών και παρέχει ανάπτυξη ικανοτήτων σε θέματα που αφορούν στην εργασία των νέων, τις δεξιότητες απασχόλησης των νέων, την κοινωνική επιχειρηματικότητα, τις δεξιότητες επικοινωνίας και ηγεσίας, κλπ. http://ced.org.mk/site/en/
Centre for Entrepreneurship and Executive Development - CEED	Δημιουργήθηκε από το Ταμείο Ανάπτυξης Μικρών Επιχειρήσεων (Small Enterprise Development Fund) για τη στήριξη των επιχειρηματιών στην ανάπτυξη των εταιρειών τους. Επιχειρηματικό επίκεντρο της CEED είναι η ανάπτυξη και ενθάρρυνση των γυναικών επιχειρηματιών, της τεχνολογίας, των γεωργικών επιχειρήσεων και των νέων επιχειρηματιών. https://ceed-global.org/

City of Skopje Innovation Centre – SkopjeLab	<p>Πειραματικό μέρος για συνεργασία. Έχει σχεδιασθεί για τους πολίτες, την επιχειρηματική κοινότητα, την κοινωνία των πολιτών, τους δημόσιους και εκπαιδευτικούς οργανισμούς. Στο επίκεντρο των δραστηριοτήτων του φορέα είναι η δημιουργία και ανάπτυξη καινοτόμων λύσεων που θα συμβάλουν περαιτέρω στη βελτίωση της βιωσιμότητας της οικονομίας των Σκοπίων. Οι μέθοδοι εργασίας υποστηρίζουν την ανάπτυξη και τη δοκιμή νέων ιδεών, την ανάπτυξη ικανοτήτων και την ενίσχυση της κουλτούρας καινοτομίας.</p> <p>https://www.skopjelaab.mk/</p>
Creative Hub	<p>Παρέχει καινοτόμο διαδικτυακή εκπαίδευση σε θέματα μάρκετινγκ, βασισμένη στο μοντέλο 5P (προϊόν, τιμή, προώθηση, τόπος και άνθρωποι), εξειδικευμένες διαλέξεις και προσαρμοσμένα προγράμματα που ανταποκρίνονται στις ανάγκες της αγοράς. Προσφέρονται αρθρωτά μαθήματα και προγράμματα κατάρτισης, με σκοπό οι νέοι και οι επιχειρηματίες να αναπτύξουν τις δεξιότητές τους στον ψηφιακό σχεδιασμό, το ψηφιακό μάρκετινγκ, τον σχεδιασμό ιστοσελίδων, τις δημόσιες σχέσεις και τη διαχείριση ανθρώπινου δυναμικού. Επίσης, ο φορέας διοργανώνει επιχειρηματικές εκδηλώσεις και διαγωνισμούς.</p> <p>https://www.creativehub.mk/</p>
Development Association STARTUP ZONE- Ohrid	<p>Οργανισμός που υποστηρίζει και ενθαρρύνει τη δημιουργία νέων επιχειρήσεων και προσφέρει υπηρεσίες υποστήριξης. Μερικές από τις αξιοσημείωτες εκδηλώσεις που έχει διοργανώσει είναι το Code Fest (διεθνής εκδήλωση τεχνολογικών-επιχειρηματικών συναντήσεων) και το Starttube (camp για επιχειρηματίες και νεοσύστατες επιχειρήσεις).</p> <p>http://startupzone.mk/</p>
DUEL Consulting	<p>Ανεξάρτητη συμβουλευτική εταιρεία. Εργάζεται κυρίως σε αναλύσεις, μελέτες, στρατηγικές, υπηρεσίες καθοδήγησης και παροχής συμβουλών στον επιχειρηματικό τομέα.</p> <p>https://aceleski.wixsite.com/duelconsulting</p>
Economic Chamber of North Macedonia	<p>Συγκεντρώνει πάνω από 15.000 μέλη επιχειρήσεων, εκ των οποίων το 94% είναι μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις. Προσφέρει υπηρεσίες μέσω του Κέντρου Εκπαίδευσης και Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού (Centre for Education and Human Resource Development), συμβάλλοντας στη δημιουργία επιχειρηματικού πνεύματος, ανταγωνιστικότητας και επαγγελματισμού στον επιχειρηματικό τομέα.</p> <p>http://www.mchamber.org.mk/</p>
UACS- Entrepreneurship and Leadership Development Institute	<p>Από το 2016, προσφέρει εκπαιδευτικά προγράμματα με σκοπό την ενθάρρυνση της επιχειρηματικής κουλτούρας, της επαγγελματικής συμβουλευτικής για επιχειρηματικές ιδέες, των νέων τεχνολογιών, της ίδρυσης επιχειρήσεων, των νομικών συμβουλών και της καθοδήγησης για τη βελτίωση των ηγετικών δεξιοτήτων των φοιτητών και της ευρύτερης επιχειρηματικής κοινότητας.</p> <p>https://uacs.edu.mk/home/iprl/</p>

<p>European Bank for Reconstruction and Development - EBRD</p>	<p>Προσφέρει τόσο συμβουλευτικές υπηρεσίες για MSMEs, σταδίου ανάπτυξης, όσο και χρηματοδοτικά εργαλεία. Τον Μάιο του 2020 διατέθηκε δωρεάν πρόγραμμα μάθησης και παροχής συμβουλών για τη στήριξη πολύ μικρών, μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων που αντιμετωπίζουν τις οικονομικές επιπτώσεις της πανδημίας του κορωνοϊού. http://www.ebrd.com/</p>
<p>European Training Foundation</p>	<p>Οργανισμός της ΕΕ που στηρίζει τις χώρες που περιβάλλουν την Ευρωπαϊκή Ένωση στη μεταρρύθμιση των εκπαιδευτικών συστημάτων τους. Συνεργάζεται με ένα ευρύ φάσμα οργανισμών για τη βελτίωση της επαγγελματικής κατάρτισης και την ευθυγράμμιση των επαγγελματικών προτύπων με τους ευρωπαϊκούς κανόνες. Συμβάλλει στους μηχανισμούς παρακολούθησης της πολιτικής της ΕΕ, περιλαμβανομένης της προόδου όσον αφορά στην πολιτική εκπαίδευσης- κατάρτισης και απασχόλησης, του προγράμματος οικονομικής μεταρρύθμισης (Economic Reform Program), κ.λπ. http://www.etf.europa.eu</p>
<p>Enterprise Europe Network</p>	<p>Δραστηριοποιείται σε περισσότερες από 60 χώρες συγκεντρώνοντας 3.000 ειδικούς από 600 οργανώσεις-μέλη. Το δίκτυο παρέχει βοήθεια και υποστήριξη στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις αναφορικά με την επιχειρηματική καινοτομία και ανάπτυξή τους σε διεθνές επίπεδο. Οι οργανώσεις-μέλη περιλαμβάνουν οργανισμούς υποστήριξης της τεχνολογίας και της καινοτομίας, πανεπιστήμια και ερευνητικά ιδρύματα, οργανισμούς περιφερειακής ανάπτυξης και εμπορικά και βιομηχανικά επιμελητήρια. Κατά καιρούς υλοποιεί εκδηλώσεις υποστήριξης της επιχειρηματικότητας. http://een.ec.europa.eu/about/branches/mk/skopje</p>
<p>Fund for Innovation and Technology Development - FITD</p>	<p>Ιδρύθηκε τον Δεκέμβριο του 2013, με σκοπό την προώθηση της καινοτομίας και την περαιτέρω ανάπτυξη της ανταγωνιστικής οικονομίας. Ο κύριος στόχος είναι η τόνωση και η στήριξη της καινοτομίας στις πολύ μικρές, μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις, με σκοπό την τεχνολογική ανάπτυξη, τη δημιουργία θέσεων εργασίας και την οικονομική ανάπτυξη. Δραστηριοποιείται έχοντας τρεις βασικούς στόχους: τη συγχρηματοδότηση των MSMEs, τη χρηματοδότηση νέων επιχειρήσεων (πολύ μικρές και μικρές επιχειρήσεις, ιδρύματα και επιταχυντές) και την επίτευξη θετικής συμβολής στην εθνική οικονομία μακροπρόθεσμα. Παρέχει, επίσης, προγράμματα ανάπτυξης επιχειρηματικών σχεδίων και καθοδήγησης για τις ενδιαφερόμενες οντότητες. https://fitr.mk/</p>
<p>Get Innovation Bitola</p>	<p>Στοχεύει στην προώθηση της τεχνολογίας και της καινοτομίας, μέσω διαφόρων τοπικών και διεθνών έργων. Η εκπαίδευση των νέων σχετικά με την τεχνολογία, η κατάρτιση στη χρήση διαδικτυακών εργαλείων και η ενθάρρυνση χρήσης της τεχνολογίας του διαδικτύου είναι μόνο μερικοί από τους στόχους του. http://getinnovation.eu/</p>

Junior Achievement Macedonia (sic)	Μέλος του Junior Achievement Worldwide, ενθαρρύνει και βοηθά τους νέους να ενταχθούν στον επιχειρηματικό κόσμο, μέσω προγραμμάτων κατάρτισης σχετικά με την εργασία και την επιχειρηματικότητα. Αναπτύσσει και υλοποιεί προγράμματα επιχειρηματικής εκπαίδευσης και ενθαρρύνει τη συνεργασία μεταξύ επιχειρήσεων και εκπαιδευτικής κοινότητας. http://jamacedonia.mk/web/
Macedonia2025 (sic)	Μη κερδοσκοπικός οργανισμός. Υλοποιεί προγράμματα εκπαίδευσης και καθοδήγησης σχετικά με την ανάπτυξη ηγετικών δεξιοτήτων, την οικονομική ανάπτυξη, την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων της Βόρειας Μακεδονίας. http://www.macedonia2025.com/
Macedonian Chamber of Commerce (sic)	Δραστηριοποιείται στην ανάπτυξη των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων και της επιχειρηματικότητας, με την προώθηση του επιχειρηματικού πνεύματος, καθώς και την ευαισθητοποίηση σχετικά με τις αλλαγές και μεταρρυθμίσεις στην οικονομία. Από το 2015 λειτουργεί Κέντρο Επιχειρηματικότητας και Καινοτομίας, το οποίο παρέχει ενημέρωση και υποστήριξη στους επιχειρηματίες, καθώς και επιχειρηματική εκπαίδευση. http://www.chamber.mk/en/
Macedonian Enterprise Development Foundation (sic)	Λειτουργεί πάνω από 20 χρόνια, με ατζέντα την υποστήριξη και ανάπτυξη κυρίως των μικρών επιχειρήσεων, με έμφαση στην πρόσβαση σε χρηματοδότηση, την καινοτομία, τις αναπτυξιακές συνεργασίες, καθώς και τη θεσμική και οργανωτική ανάπτυξη. Δραστηριοποιείται ιδιαίτερα στις περιοχές εκτός Σκοπίων και ειδικότερα στις αγροτικές περιοχές. Η ομάδα-στόχος του είναι οι πολύ μικρές, μικρές και σε κάποιο βαθμό μεσαίες επιχειρήσεις. https://www.mrfp.org.mk/mk/
MCA 2000 – Macedonian Consulting Association (sic)	Παρέχει υπηρεσίες επιχειρηματικής ανάπτυξης και κατάρτισης αναφορικά με την ανταγωνιστικότητα και τις επαγγελματικές δεξιότητες. http://mca-2000.org.mk/
Motiva	Συμβουλευτικό κέντρο διαχείρισης, εκπαίδευσης και κατάρτισης ανθρώπινου δυναμικού, με πάνω από 20 χρόνια εμπειρίας. http://www.motiva.com.mk/
National Centre for Development of Innovation and Entrepreneurial Learning	Κέντρο καινοτομίας που ιδρύθηκε το 2009. Προωθεί και στηρίζει την καινοτομία και την επιχειρηματική μάθηση, συμβάλλοντας στη δημιουργία καινοτόμων επιχειρήσεων και στην ενίσχυση του τομέα των MSMEs. https://ncdiel.mk/
Proefekt INOVO	Συμβουλευτικός οργανισμός που παρέχει λύσεις για την ανάπτυξη της οργανωσιακής αποτελεσματικότητας και τη βελτίωση της οικονομικής βιωσιμότητας των συνεργατών και πελατών του, μέσω της υποστήριξης για την εξασφάλιση επιχορηγήσεων από τοπικούς ή διεθνείς δωρητές. Παρέχει υπηρεσίες και προγράμματα κατάρτισης για την ανάπτυξη δεξιοτήτων του προσωπικού των μη κερδοσκοπικών οργανισμών, των δημόσιων φορέων και του επιχειρηματικού τομέα, με σκοπό τη βελτίωση της αποτελεσματικότητάς τους. https://www.proefekt.mk/

Regional Business Innovation Centre Strumica - BICSR	Κέντρο Επιχειρηματικής Καινοτομίας, με στόχο τη διασύνδεση του δημόσιου, ιδιωτικού και ακαδημαϊκού τομέα, την ενθάρρυνση των καινοτόμων ιδεών και τη μετατροπή τους σε οικονομικό προϊόν. Προσφέρει προγράμματα επιχειρηματικής επώασης (incubation) και προ-επιτάχυνσης. https://www.bicsr.co/
SEAVUS Incubator	Πολυλειτουργικός χώρος εργασίας για νεοσύστατες επιχειρήσεις και επιχειρηματίες, ψηφιακούς καλλιτέχνες και διαδικτυακά μέσα. Επικεντρώνεται στη συνεργασία με νεοφυείς επιχειρήσεις στον κλάδο της πληροφορικής, καθώς και σε νεοσύστατες επιχειρήσεις δημιουργικών βιομηχανιών. Προσφέρει προσαρμοσμένα προγράμματα. http://seavusincubator.com/
SEEU Tech Park Tetovo	Τεχνολογικό πάρκο στην Πανεπιστημιούπολη του Πανεπιστημίου Νοτιοανατολικής Ευρώπης στο Tetovo. Ιδρύθηκε το 2013 από το Διοικητικό Συμβούλιο του Πανεπιστημίου Νοτιοανατολικής Ευρώπης (East European University). Κύριος στόχος είναι η δημιουργία ενός περιβάλλοντος που θα παρακινήσει και θα ενθαρρύνει τους νέους να επικεντρωθούν στη δημιουργία νεοφυών επιχειρήσεων και στην οικοδόμηση δικτύων μεταξύ των εταιρειών και των νεοφυών επιχειρήσεων. Ορισμένες από τις υπηρεσίες που προσφέρει η SEEU είναι η κατάρτιση, οι υπηρεσίες θερμοκοιτίδας και οι εγκαταστάσεις εργασίας. https://techpark.seeu.edu.mk/
Solveo	Εταιρεία που δραστηριοποιείται στην επιχειρηματική καινοτομία και τον σχεδιασμό. Παρέχει πρωτοποριακές λύσεις και στηρίζει τις επιχειρήσεις να αναπτυχθούν μέσω της δημιουργίας νέων προϊόντων και υπηρεσιών και της πρόσβασής τους σε νέες αγορές. https://www.solveo.co/
South Central Ventures	Ιδρύθηκε το 2015 και μαζί με το Ταμείο Επιχειρηματικής Καινοτομίας (Enterprise Innovation Fund) στοχεύουν σε εταιρείες τεχνολογίας στα Βαλκάνια. Έχουν γραφεία σε Βελιγράδι, Ζάγκρεμπ και Σκόπια. Τα κεφάλαιά τους διατίθενται γενικά στα αρχικά στάδια ανάπτυξης, με σκοπό να βοηθήσουν τη διεθνή επιχειρηματική επέκταση των βαλκανικών τεχνολογικών νεοφυών επιχειρήσεων. Επί του παρόντος, διαθέτουν περί τα 40 εκατ. ευρώ για επενδύσεις και 1,5 εκατ. ευρώ για επενδύσεις σποράς (seed). Μερικά από τα πρόσφατα έργα τους είναι το Womenpreneurs Balkan Bootcamp και το TradeCore (πλατφόρμα που επικεντρώνεται στη γρήγορη έξοδο των εταιρειών FinTech στην αγορά). https://sc-ventures.com/
Social Impact Lab	Στους στόχους του είναι να ενισχύσει και να αναδιαμορφώσει το οικοσύστημα της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, να δημιουργήσει αντίκτυπο και να επηρεάσει νέους κοινωνικούς επιχειρηματίες. Υλοποιεί το παγκόσμιο Βραβείο Κοινωνικού Αντίκτυπου (Social Impact Award) σε τοπικό επίπεδο και παρέχει χρηματοδότηση εκκίνησης για τις καλύτερες επιχειρηματικές ιδέες. http://socialimpactlab.co/en/programs/sia

<p>Startup Macedonia (sic)</p>	<p>Η Ένωση νεοφυούς επιχειρηματικότητας (νεοφυών επιχειρήσεων, ιδρυτών, ειδικών, επενδυτών) δημιουργήθηκε το 2016 με στόχο τη διασύνδεση των εμπλεκόμενων φορέων και τη δημιουργία ευνοϊκού εργασιακού περιβάλλοντος για startups και scale ups στη Βόρεια Μακεδονία. Στις δραστηριότητες του φορέα καταγράφονται: εκδηλώσεις, συναντήσεις startups και εργαστήρια για τη νεοφυή επιχειρηματικότητα (όπως Startup Europe Week, Product Hunt Meetup, TechCrunch Meetup, Global Entrepreneurship Week, Womenpreneurs Balkans Bootcamp), η έκδοση οδηγού για την παροχή κινήτρων και την υποστήριξη διεθνών επιχειρηματιών για την έναρξη της επιχείρησής τους στη Βόρεια Μακεδονία, υπηρεσίες Soft Landing, η δημιουργία και έναρξη της πρώτης εθνικής πλατφόρμας οικοσυστήματος εκκίνησης, το 1ο Κέντρο Επιχειρηματικής Κοινότητας στα Σκόπια (Entrepreneurial Community Center - #MKstartups Space) σε συνεργασία με το Ταμείο Καινοτομίας και Τεχνολογικής Ανάπτυξης (FITD), το πρόγραμμα KREATON σε συνεργασία με το FITD, η ανάπτυξη της πλατφόρμας καθοδήγησης (mentoring platform). https://startupmacedonia.mk/</p>
<p>Swiss EP</p>	<p>Υποστηρίζει την ενίσχυση των επιχειρηματικών οικοσυστημάτων με τη στήριξη θερμοκοιτίδων, επιταχυντών, χώρων συνεργασίας, δικτύων αγγέλων ή ταμείων VC. Προσφέρει υποστήριξη μέσω της ανταλλαγής γνώσεων και της δικτύωσης. https://swissep.org/</p>
<p>SWT Alumni</p>	<p>Μη κερδοσκοπικός οργανισμός που ιδρύθηκε από μια ανεξάρτητη ομάδα φοιτητών με σκοπό τη βελτίωση και την προώθηση της θέσης και του καθεστώτος των φοιτητών στο πλαίσιο του Προγράμματος USA Summer Work & Travel. Κύριος στόχος είναι η διασύνδεση των αποφοίτων SWT με επαγγελματικά δίκτυα που θα τους βοηθήσουν να αναπτύξουν επιχειρηματικές σχέσεις. http://swtalumnimk.com/</p>
<p>Womenpreneurs stories</p>	<p>Ξεκίνησε στα Σκόπια τον Νοέμβριο του 2017, ως μια πρωτοβουλία με στόχο να τιμήσει τις γυναίκες επιχειρηματίες, να μοιραστεί τις ιστορίες τους και να εμπνεύσει και να ενδυναμώσει άλλες γυναίκες να ξεκινήσουν τις δικές τους επιχειρήσεις. Σήμερα η πρωτοβουλία αυτή επεκτείνεται και σε άλλες χώρες, όπως στη Σερβία, στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, στη Σλοβενία. Διοργανώνει σύντομες εκπαιδεύσεις και bootcamps για την έναρξη και την ανάπτυξη επιχειρήσεων. https://www.facebook.com/womenpreneurstories/</p>
<p>Youth Alliance Krusevo</p>	<p>ΜΚΟ, με αποστολή την υποστήριξη, τη συμμετοχή και την ενθάρρυνση των νέων για την ενεργό συμμετοχή τους στην κοινωνία. Πρωταρχικός στόχος του οργανισμού είναι η δημιουργία ενός δυναμικού περιβάλλοντος που θα έχει σχεδιασθεί από τη συμμετοχή των νέων. Υλοποιεί έργα και παρέχει κατάρτιση και καθοδήγηση στον τομέα της κοινωνικής επιχειρηματικότητας. https://www.youthalliance.org.mk/</p>

Γ.3 Διεθνείς φορείς

Οι διεθνείς φορείς (δωρητές-χορηγοί) συμβάλλουν σε μεγάλο βαθμό στην ανάπτυξη της επιχειρηματικής κουλτούρας στη Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας, σύμφωνα με τις κυβερνητικές πολιτικές και τους στρατηγικούς προσανατολισμούς για την ανάπτυξη και την ενίσχυση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων και εν γένει του οικοσυστήματος νεοφυούς επιχειρηματικότητας.

Εν τούτοις, υπάρχει ανάγκη, αναφέρουν οι έρευνες, για περαιτέρω εναρμόνιση και συντονισμό των δραστηριοτήτων των χορηγών βοήθειας, ιδίως σε επίπεδο έργου. Ειδικότερα, όσον αφορά στη στήριξη των υπηρεσιών επιχειρηματικής ανάπτυξης, οι δραστηριότητες θα πρέπει να κοινοποιούνται περαιτέρω σε επίπεδο χορηγών βοήθειας, ώστε να αποφεύγεται η αλληλοεπικάλυψη.

Οι σημαντικότεροι διεθνείς φορείς, που συμβάλλουν τόσο στην επιχειρηματική προώθηση όσο και στην ανάπτυξη επιχειρηματικών υπηρεσιών, παρατίθενται ως ακολούθως.

European Union - EU	Παρέχει στήριξη στη Βόρεια Μακεδονία μέσω διαφόρων προγραμμάτων. Η αναπτυξιακή βοήθεια αναμένεται να αυξηθεί με την πρόοδο των ενταξιακών διαπραγματεύσεων με την ΕΕ. Οι φορείς της Βόρειας Μακεδονίας μπορούν να συμμετάσχουν στις δραστηριότητες στήριξης της ανταγωνιστικότητας και της καινοτομίας στο πλαίσιο του προγράμματος Horizon 2020, των διασυνοριακών προγραμμάτων, καθώς και του προγράμματος Erasmus + που ενθαρρύνει την άτυπη (non formal) εκπαίδευση. Επιπλέον, η Δημιουργική Ευρώπη (Creative Europe) στηρίζει τις επιχειρηματικές δραστηριότητες στους δημιουργικούς κλάδους και τη βιοτεχνία.
World Bank - WB	Στο πλαίσιο της εταιρικής σχέσης με τη Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας (2019-2023), μεταξύ άλλων, παρέχει αναπτυξιακή βοήθεια για δραστηριότητες που συμβάλλουν στην ανάπτυξη της ανταγωνιστικότητας του ιδιωτικού τομέα, υποστηρίζοντας την καινοτομία, την πρόσβαση στη χρηματοδότηση, τη δημιουργία νέων ευκαιριών απασχόλησης και τις διεθνείς δραστηριότητες. Η WB παρέχει, επίσης, χρηματοδότηση για τις δραστηριότητες καινοτομίας των MSMEs μέσω του Ταμείου Καινοτομίας και Τεχνολογικής Ανάπτυξης. Στο πλαίσιο του Προγράμματος Αντιμετώπισης Έκτακτης Ανάγκης της Βόρειας Μακεδονίας, λόγω COVID-19, παρέχει, μαζί με το FITD, οικονομική στήριξη σε περίπου 200 εγχώριες εταιρείες, στοχεύοντας στην ταχεία αναδιοργάνωση και εφαρμογή ψηφιακών εργαλείων και συστημάτων, ώστε οι εταιρείες να μπορούν εύκολα να αναπροσαρμοστούν στις νέες συνθήκες της αγοράς.

<p>International Finance Corporation - IFC</p>	<p>Σε συνεργασία με την WB, βοηθά τις πολύ μικρές, μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις (MSMEs) να έχουν πρόσβαση στις πιστωτικές γραμμές χρηματοδότησης κεφαλαίου κίνησης, που απαιτούνται για την επιχειρηματική επέκταση και τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης. Επιπλέον, η IFC στηρίζει τις προσπάθειες ενίσχυσης των τομέων μεταποίησης και τουρισμού.</p>
<p>United States Agency for International Development - USAID</p>	<p>Υποστηρίζει την ανταγωνιστικότητα των MSMEs της Βόρειας Μακεδονίας, μέσω ενισχυμένων υπηρεσιών στήριξης, βελτιωμένης πρόσβασης σε χρηματοδότηση και ενός πιο εξορθολογισμένου επιχειρηματικού περιβάλλοντος. Έργα, όπως τα Agricultural Development Credit Authority, Business Ecosystem Project και Microfinance Development Credit Authority, συμβάλλουν στην ανάπτυξη ικανοτήτων και στην ενεργοποίηση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος. Η USAID στηρίζει επίσης την επιχειρηματική εκπαίδευση στη Βόρεια Μακεδονία μέσω του προγράμματος Supporting Entrepreneurial Education in Europe and Eurasia, που υλοποιείται από τον Junior Achievement Europe.</p>
<p>United Nations Development Program - UNDP</p>	<p>Σε συνεργασία με την Κυβέρνηση της Βόρειας Μακεδονίας εφαρμόζουν το Πρόγραμμα Αυτοαπασχόλησης (Self-employment Program), στο πλαίσιο της στρατηγικής απασχόλησης της χώρας και της δημιουργίας επιχειρηματικού πνεύματος. Τα μέτρα που περιλαμβάνονται στο πρόγραμμα δίνουν έμφαση στην αυτοαπασχόληση, στην κατάρτιση των ανέργων σε δεξιότητες, στη στήριξη της ανάπτυξης των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων με επιδοτούμενη απασχόληση, στα κοινοτικά έργα για ευάλωτες ομάδες, στην ανάπτυξη επιχειρηματικών ιδεών/επιχειρηματικών σχεδίων, κ.λπ.</p>
<p>Swiss Entrepreneurship Program - SEP</p>	<p>Το 2019, το FITD και το Ελβετικό Πρόγραμμα Επιχειρηματικότητας, υπό την αιγίδα της Ελβετικής Πρεσβείας στη Βόρεια Μακεδονία, υπέγραψαν μνημόνιο συνεργασίας με στόχο τη στήριξη της ανάπτυξης της καινοτομίας και της επιχειρηματικότητας στη χώρα, στην εκπαίδευση και κατάρτιση των νέων για την ανάπτυξη επιχειρηματικών δεξιοτήτων. Επιπλέον, το Πρόγραμμα Αύξησης της Απασχόλησης στην Αγορά (Increasing Market Employability Program) επικεντρώνεται στην ενίσχυση του επιχειρηματικού τομέα στους τομείς της βιώσιμης γεωργίας, των ταξιδιών περιπέτειας και της τεχνολογίας πληροφοριών και επικοινωνιών. Η Πρωτοβουλία Ανάπτυξης της Επιχειρηματικότητας των Ρομά (Roma Entrepreneurship Development Initiative) χρηματοδοτείται, επίσης, μέσω της ελβετικής αναπτυξιακής βοήθειας.</p>

Japan International Cooperation Agency - JICA	Επικεντρώνεται στην ανάπτυξη περιβαλλοντικών υποδομών και στην ενίσχυση της διαχειριστικής ικανότητας, καθώς και στην ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα. Το έργο για τη δημιουργία και προώθηση υπηρεσιών mentoring για μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις στα Δυτικά Βαλκάνια (Φάση 2) υλοποιείται σε συνεργασία με τον Οργανισμό Προώθησης της Επιχειρηματικότητας της Βόρειας Μακεδονίας.
European Bank for Reconstruction and Development - EBRD	Η στρατηγική της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης για τη Βόρεια Μακεδονία επικεντρώνεται, γενικά, στη στήριξη της ανταγωνιστικότητας μέσω της ενίσχυσης των αλυσίδων αξίας, της ενίσχυσης της περιφερειακής ολοκλήρωσης και της στήριξης της μετάβασης στην πράσινη οικονομία. Παρέχει συγχρηματοδοτούμενες επιχειρηματικές υπηρεσίες για τις MSMEs και κατάρτιση για τους BSPs.

Γ.4 Προσέλκυση επενδυτών

Η παγκόσμια αγορά θα είναι πάντα ο κύριος στόχος για τις νεοφυείς επιχειρήσεις, καθώς είναι πολύ μεγαλύτερη, με μεγαλύτερες δυνατότητες ανάπτυξης. Εν τούτοις, οι νεοφυείς επιχειρήσεις δείχνουν τώρα μεγαλύτερο ενδιαφέρον για την τοπική και περιφερειακή αγορά, σε σύγκριση με το παρελθόν. Αυτή είναι μια αξιοσημείωτη τάση, καθώς έτσι οι νεοσύστατες επιχειρήσεις μπορούν να εισαγάγουν πραγματική καινοτομία στην εγχώρια οικονομία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η Grouper (<https://grouper.mk/>), που εισήγαγε και προώθη το ηλεκτρονικό εμπόριο στη χώρα.

Ωστόσο, υπάρχει πολύς δρόμος και ένα σημαντικό εμπόδιο για τις περισσότερες εγχώριες νεοφυείς επιχειρήσεις: η έλλειψη εταιρικού ενδιαφέροντος. Ένα άλλο εμπόδιο είναι η κουλτούρα της αποστροφής του κινδύνου και των υψηλών προσδοκιών. Ο φόβος της αποτυχίας και του συνακόλουθου κόστους λειτουργεί αποθαρρυντικά και δεν έχει σημειωθεί ιδιαίτερη πρόοδος τα τελευταία τρία χρόνια ως προς αυτή την κουλτούρα, που αποθαρρύνει τους επιχειρηματίες να αναλάβουν κινδύνους και να καινοτομήσουν.

Οι περισσότερες νεοφυείς επιχειρήσεις χρηματοδοτούνται από ίδια κεφάλαια ή bootstrapping.³ Σε σύγκριση με την υπόλοιπη Ευρώπη, η έναρξη μιας μικρής επιχείρησης στη Βόρεια Μακεδονία δεν απαιτεί μεγάλο κεφάλαιο και δεδομένου ότι οι περισσότεροι ιδρυτές έχουν κάποια εργασιακή εμπειρία, ή εργάζονται ήδη, μπορούν να αντέξουν οικονομικά και να διατηρήσουν την επιχείρηση στα πολύ πρώιμα στάδιά της. Καθώς αναπτύσσονται, όμως, στρέφονται σε εξωτερικές επενδύσεις, επιδιώκοντας χρηματοδότηση.

³ Οι ιδρυτές χτίζουν την εταιρεία από το μηδέν με δικά τους κεφάλαια, χωρίς καμία εξωτερική χρηματοδότηση και καλύπτουν τα έξοδα μόνο από τα έσοδα, αναλαμβάνοντας όλο το οικονομικό ρίσκο.

Από την άλλη πλευρά, οι επενδυτές ενδιαφέρονται περισσότερο για νεοφυείς επιχειρήσεις που έχουν δείξει κάποια δυναμική ανάπτυξης. Οι επενδυτές (περιλαμβανομένων των οργανισμών υποστήριξης που επενδύουν απευθείας σε νεοσύστατες επιχειρήσεις) επικεντρώνονται τώρα όλο και περισσότερο σε επιχειρήσεις σε στάδια ανάπτυξης (go-to-market στάδια), ακολουθώντας μάλιστα τις τάσεις της αγοράς, όπως το ενδιαφέρον για τον τομέα της υγειονομικής περιθαλψής, που αναδύεται, λόγω της πανδημίας, ως σημαντικός κλάδος.

Στο πλαίσιο αυτό, οι φορείς υποστήριξης της νεοφυούς επιχειρηματικότητας συνεχίζουν να παρέχουν κυρίως συμβουλευτική καθοδήγηση και εκπαίδευση. Καθώς το οικοσύστημα εξελίσσεται, το μεγαλύτερο μέρος της εκπαίδευσης κατευθύνεται προς την προώθηση των υπηρεσιών πρόσβασης σε χρηματοδότηση, καθώς και ανάπτυξης των επιχειρηματικών δεξιοτήτων. Ειδικότερα, οι δεξιότητες πωλήσεων αποτελούν σημαντική ικανότητα που πρέπει να αναπτύξουν οι νεοσύστατες επιχειρήσεις, προκειμένου να δημιουργήσουν έσοδα, καθώς αποτελούν βασικό δείκτη οικονομικής και επιχειρηματικής ανάπτυξης και μια μέτρηση με την οποία οι επενδυτές είναι εξοικειωμένοι. Οι νεοσύστατες επιχειρήσεις, όμως, συνήθως στερούνται γνώσεων για την επέκταση της επιχείρησης και τη βελτίωση των εσόδων, οπότε η επενδυτική ετοιμότητά τους είναι χαμηλή.

Εν κατακλείδι, η έλλειψη επιχειρηματικής εμπειρίας και τεχνογνωσίας είναι απαραίτητη για τις νεοσύστατες επιχειρήσεις για τη δημιουργία κινήτρων για τους επενδυτές. Επί του παρόντος, το FITD λειτουργεί ως σημαντικός επενδυτής σποράς (seed), αλλά ακόμη και με τη βοήθειά του, όταν οι νεοφυείς επιχειρήσεις μετακινούνται σε μεταγενέστερα στάδια (ειδικά στο στάδιο της ανάπτυξης) δυσκολεύονται να δικαιολογήσουν τα επιχειρηματικά μοντέλα τους στους επενδυτές. Αυτό οδηγεί σε εντελώς διαφορετικές προσδοκίες μεταξύ του τι χρειάζονται οι νεοφυείς επιχειρήσεις και του τι ενδιαφέρει τους επενδυτές.

Δ. ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ του ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

Σύμφωνα με την έκθεση του Παγκόσμιου Δείκτη Καινοτομίας για το 2020, η Βόρεια Μακεδονία κατέλαβε το 2020 την 57^η θέση (Global Innovation Index 2020), μεταξύ 130 χωρών, σημειώνοντας άνοδο κατά δύο θέσεις σε σύγκριση με πέρυσι, ή 27 θέσεις σε σύγκριση με το 2018. Ειδικότερα, η Βόρεια Μακεδονία έχει σημειώσει μεγάλη πρόοδο όσον αφορά στο αυξημένο επίπεδο επενδύσεων στην καινοτομία από εγχώριους οργανισμούς, όπου κατατάσσεται στην 46^η θέση, ή έξι θέσεις υψηλότερα από πέρυσι, και ιδιαίτερα σε σύγκριση με το 2018 όταν ήταν 71^η. Σε ό,τι αφορά τα αποτελέσματα των καινοτομιών, η χώρα διατήρησε την 63^η θέση, όπως και το 2019, δηλαδή 30 θέσεις υψηλότερες από την κατάταξη του 2018.⁴

⁴ Ο δείκτης συντάσσεται από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Διανοητικής Ιδιοκτησίας (WIPO), το Πανεπιστήμιο Κορνέλ των ΗΠΑ (Cornell University) και τη Σχολή Διοίκησης Επιχειρήσεων INSEAD της Γαλλίας. Ο Δείκτης αξιολογεί τις επιδόσεις των χωρών με βάση 80 επιμέρους δείκτες, που καλύπτουν από τις επενδύσεις έρευνας και ανάπτυξης (R&D) και τις εφαρμογές διεθνών διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας και εμπορικών σημάτων, μέχρι τη δημιουργία εφαρμογών κινητής τηλεφωνίας και τις εξαγωγές υψηλής τεχνολογίας.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της ως άνω έκθεσης, η χώρα πρέπει να επενδύσει περισσότερο στην εκπαίδευση, στοχεύοντας πρωτίστως στη βελτίωση του εκπαιδευτικού συστήματος, καθώς και να αυξήσει τη συνεργασία μεταξύ του επιχειρηματικού τομέα και της ακαδημαϊκής κοινότητας, η οποία συνεργασία αξιολογείται σε πολύ χαμηλό επίπεδο. Επιπλέον, η έκθεση επισημαίνει την ανάγκη για μεγαλύτερες επενδύσεις σε ανθρώπινους πόρους και έρευνα.

Τα ανωτέρω προβλήματα φαίνεται να έχουν εντοπίσει οι αρμόδιοι φορείς και Αρχές της χώρας. Η Κυβέρνηση της Βόρειας Μακεδονίας, στο πλαίσιο του οικονομικού προγράμματός της, ανακοίνωσε μεταξύ άλλων ότι, για την προσέλκυση των ξένων επενδύσεων, θα δοθεί έμφαση τόσο στη δημιουργία σχετικών υποδομών (περιφερειακού επιταχυντή -accelerator- για τις νεοφυείς επιχειρήσεις, επιστημονικού και τεχνολογικού πάρκου και περιφερειακού κέντρου για την ιατρική έρευνα και ανάπτυξη), όσο και στη νομοθετική πλαισίωση του τομέα, ώστε να καταστεί πιο ελκυστικός και φιλικός για επενδύσεις. Στις προτεραιότητες του κυβερνητικού προγράμματος για την περίοδο 2020-2024 είναι η δημιουργία μιας καινοτόμου και σταθερής ανταγωνιστικής οικονομίας. Η άμεση υποστήριξη των εγχώριων εταιρειών, με εξαγωγικό προσανατολισμό, πραγματοποιείται μέσω του Σχεδίου Οικονομικής Ανάπτυξης και του Νόμου περί Χρηματοοικονομικής Υποστήριξης των Επενδύσεων, με προκαταβολή χρηματοδότησης σε ποσοστό 10% έως 15% της προβλεπόμενης επένδυσης για καινοτόμα τεχνολογική ανάπτυξη.

Τέλος, η Κυβέρνηση της Βόρειας Μακεδονίας έχει δρομολογήσει την πλήρη αναδιάρθρωση των διαδικασιών και του συστήματος υλοποίησης επενδύσεων δημοσίου κεφαλαίου, μέσω της Μονάδας Παρακολούθησης στο Υπουργείο Οικονομικών και της Κεντρικής Μονάδας Υποστήριξης Δημοσίων Επενδύσεων, με στόχο την έγκαιρη, πλήρη και διαφανή υλοποίηση των δαπανών του προϋπολογισμού και τη μέτρηση των αποτελεσμάτων και των επιπτώσεων των οικονομικών πολιτικών στην ανάπτυξη της οικονομίας. Σε νομοθετικό επίπεδο, σημειώνεται ο σχεδιασμός ειδικού νόμου για τους επιχειρηματικούς αγγέλους και τροποποιήσεις του νόμου περί επενδυτικών κεφαλαίων. Επίσης, προβλέπεται η περαιτέρω ενίσχυση του Ταμείου Καινοτομίας και Τεχνολογικής Ανάπτυξης.

Δ.1 Προκλήσεις

Οι έρευνες των τελευταίων ετών, διάφορων φορέων (Youth Entrepreneurship Support Network, National Centre for Development of Innovation and Entrepreneurial Learning, British Council) συγκλίνουν ως προς τις προκλήσεις ανάπτυξης της νεοφυούς επιχειρηματικότητας: η εύρεση νέων πελατών, οικονομικών μέσων και χρηματοδότησης, καθώς και η ανάπτυξη της επιχειρηματικής εκπαίδευσης (σε πρωτοβάθμιο και δευτεροβάθμιο επίπεδο).

Ως προς τις αδυναμίες του επιχειρηματικού οικοσυστήματος, η Ένωση Νεοφυούς Επιχειρηματικότητας έχει καταγράψει, μεταξύ άλλων:

- τη δυσκολία προσαρμογής στις δυνάμεις της αγοράς,
- την έλλειψη συνοχής και μεταφοράς τεχνογνωσίας,
- την υποστήριξη που παρέχεται σε γενικό-θεωρητικό επίπεδο και όχι ad hoc,

- τα περιορισμένα κριτήρια εισόδου σε προγράμματα (χωρίς να διακρίνονται οι δυναμικές καινοτόμες ιδέες), και
- την αναντιστοιχία μεταξύ των αναγκών των νεοφυών επιχειρήσεων και των παρεχόμενων σε αυτές υπηρεσιών.

Από την πλευρά τους, οι επιχειρηματίες αναφέρουν, ως τις μεγαλύτερες προκλήσεις για την ανάπτυξη του οικοσυστήματος: το μεγάλο χάσμα μεταξύ του εκπαιδευτικού και επιχειρηματικού τομέα, την έλλειψη επιχειρηματικής ηθικής και κουλτούρας, καθώς και τα περιορισμένα κυβερνητικά προγράμματα στήριξης. Επιπρόσθετα, οι επιχειρηματίες περιγράφουν ότι, από τα μεγαλύτερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι επίδοξοι επιχειρηματίες, ή νεοφυείς επιχειρήσεις, πέραν της έλλειψης χρηματοδότησης, είναι η έλλειψη λεπτομερούς ανάλυσης των αναγκών της αγοράς και οι σύνθετες και μακροχρόνιες διοικητικές διαδικασίες. Επιπλέον, θεωρούν ότι η έλλειψη ποιοτικής στήριξης από τους διάφορους φορείς νεοφυούς επιχειρηματικότητας, το ξεπερασμένο εκπαιδευτικό σύστημα, το μικρό μέγεθος της αγοράς και ο περιορισμένος αριθμός πελατών αποτελούν εμπόδια στην ανάπτυξη του επιχειρηματικού οικοσυστήματος.

Ως εκ των άνω, η επιχειρηματική κοινότητα, κατά καιρούς, έχει επισημάνει την ανάγκη για απλούστευση των διοικητικών και νομικών διαδικασιών που επιβραδύνουν την επιχειρηματική ανάπτυξη, για εξωτερικές πηγές χρηματοδότησης, όπως τα ταμεία επιχειρηματικών κεφαλαίων, οι επιχειρηματικοί άγγελοι και η χρηματοδότηση από το πλήθος (crowdfunding), για ευνοϊκότερα δάνεια για την έναρξη των επιχειρήσεων, καθώς και για την εισαγωγή μαθημάτων-προγραμμάτων στο εθνικό εκπαιδευτικό σύστημα, που θα τονώσουν το επιχειρηματικό πνεύμα ξεκινώντας από νεαρή ηλικία. Ειδικότερα, οι επιχειρηματίες τονίζουν την ανάγκη για εκπαιδευτικά προγράμματα που στοχεύουν στον χρηματοοικονομικό αλφαριθμητισμό, την κατάρτιση σε δεξιότητες επιχειρηματικότητας, την ανάπτυξη προϊόντων και υπηρεσιών, την ανάλυση της αγοράς, τις πωλήσεις και την προώθηση προϊόντων/υπηρεσιών, ιδίως πέραν της εγχώριας αγοράς, καθώς και τη διαχείριση ανθρώπινου δυναμικού, όπως η προσέλκυση και πρόσληψη εξειδικευμένου προσωπικού.

Από την άλλη, οι ξένοι επενδυτές εξακολουθούν να είναι σκεπτικοί απέναντι στο οικοσύστημα της Βόρειας Μακεδονίας, εξ αιτίας των βασικών ελλειμμάτων και εμποδίων που αντιμετωπίζουν κατά τη διείσδυσή τους στη συγκεκριμένη αγορά. Εξ ου και τα τελευταία χρόνια επέλεξαν τελικά να αναπτύξουν τα κεφάλαιά τους αλλού, σε πιο αναπτυγμένα, γειτονικά οικοσυστήματα (π.χ. Κροατία, Σερβία, Βουλγαρία).

Από πλευράς μας, σημειώνεται ότι, βασικό έλλειμμα εντοπίζεται και στη δικτύωση και παροχή υπηρεσιών από μέντορες, επενδυτές, διευθυντές επιχειρήσεων, ακαδημαϊκούς, επιτυχημένους επιχειρηματίες κ.λπ., που συνιστά και το βασικό συστατικό της ωριμότητας ενός οικοσυστήματος. Η περιορισμένη ροή βιώσιμων επιχειρηματικών ιδεών στο στάδιο της δημιουργίας παραμένει θέμα για την ανάπτυξη του οικοσυστήματος. Με λίγες ομάδες να αναδύονται από το δύσκολο πρώιμο στάδιο της ανάπτυξης, υπάρχει ευκαιρία για την Κυβέρνηση, τον ακαδημαϊκό χώρο και τη βιομηχανία να αντιμετωπίσουν συντονισμένα τα θέματα εξόδου των νεοφυών επιχειρήσεων στην αγορά.

Ε. ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Οι επιχειρηματίες και οι νεοφυείς επιχειρήσεις είναι η καρδιά του οικοσυστήματος, αλλά δεν είναι οι μόνοι παράγοντες που επηρεάζουν την ανάπτυξή του. Το νομοθετικό πλαίσιο πρέπει να σχεδιασθεί με τρόπο που να παρέχει επαρκή στήριξη στις νεοφυείς επιχειρήσεις, ώστε αφενός να μην αντιμετωπίζονται ισότιμα με τις μεγαλύτερες εταιρείες, και αφετέρου με συγκεκριμένα κίνητρα για ιδιωτικές επενδύσεις σε καινοτόμες δραστηριότητες. Επιπλέον, είναι σημαντικό να παρέχονται κίνητρα για την επιχειρηματική δραστηριοποίηση των νέων, καθώς η τάση «φυγής» (brain drain) από τη χώρα αποτελεί μεγάλη απειλή τόσο για τις εδραιωμένες όσο και για τις νέες επιχειρήσεις, στο ευρύτερο πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό πλαίσιο της χώρας.

Ήδη, με το Εθνικό Πρόγραμμα Οικονομικής Μεταρρύθμισης 2017-2019 (National Economic Reform Program) η Κυβέρνηση της Βόρειας Μακεδονίας προέβλεπε μεταρρυθμίσεις στο μεσοπρόθεσμο μακροοικονομικό και δημοσιονομικό πλαίσιο, μαζί με 19 τομεακές μεταρρυθμίσεις που αφορούσαν στην ανταγωνιστικότητα και την ανάπτυξη της οικονομίας. Οι μεταρρυθμίσεις σχετίζονταν με την αντιστοίχιση των προσόντων και των αναγκών της αγοράς εργασίας, τη δημιουργία μιας οικονομίας βασισμένης στην καινοτομία και την τεχνολογία, τη δικτύωση μέσω καλύτερων υποδομών μεταφορών, τη βελτίωση των επιδόσεων του ενεργειακού τομέα, την υπέρβαση των διασυνοριακών συνδέσεων, τη χρήση του δυναμικού του γεωργικού τομέα, τον τουρισμό και τον τομέα της πληροφορικής.

Το 2018 η Κυβέρνηση εισήγαγε το Σχέδιο Οικονομικής Ανάπτυξης (Economic Growth Plan) για την τόνωση των επενδύσεων, την τεχνολογική ανάπτυξη και την αύξηση της ανταγωνιστικότητας των εγχώριων επιχειρήσεων. Επιπλέον, για την ενίσχυση της οικονομικής ανάπτυξης χωρίς αποκλεισμούς και τη δημιουργία παραγωγικών και βιώσιμων θέσεων εργασίας, το 2018 η Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας ενέκρινε την Εθνική Στρατηγική για τις Μικρές και Μεσαίες Επιχειρήσεις (National Small and Medium Enterprise Strategy 2018-2023) και το Σχέδιο Δράσης (Action Plan 2018-2020). Οι γενικοί στόχοι περιλαμβάνουν τη θέσπιση πλαισίου συνεργασίας μεταξύ του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα, αλλά και της κοινωνίας των πολιτών, προκειμένου να υποστηριχθεί η ανάπτυξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων και να ενισχυθεί η καινοτομία, αυξάνοντας έτσι την ανταγωνιστικότητα.

Ειδικότερα, η στρατηγική προτείνει τρεις πυλώνες για την επίτευξη των στρατηγικών στόχων, εκ των οποίων ο τρίτος συνδέεται στενά με τη στήριξη του επιχειρηματικού οικοσυστήματος:

- Πυλώνας 1: Ευνοϊκό επιχειρηματικό περιβάλλον που θα ενθαρρύνει την επιχειρηματικότητα και τις επενδύσεις.
- Πυλώνας 2: Αύξηση και βελτίωση των ευκαιριών ανάπτυξης των μικρομεσαίων επιχειρήσεων για τη διευκόλυνση της υψηλότερης παραγωγικότητας και ανταγωνιστικότητας και της διεθνοποίησης στις ευρωπαϊκές και άλλες διεθνείς αγορές· και
- Πυλώνας 3: Δυναμικό οικοσύστημα επιχειρηματικότητας και καινοτομίας.

Οι δύο πρώτοι πυλώνες υλοποιούνται μέσω του νόμου για τη χρηματοδοτική στήριξη των επενδύσεων, ενώ τα μέτρα του τρίτου πυλώνα υλοποιούνται μέσω του Ταμείου Καινοτομίας και Τεχνολογικής Ανάπτυξης (FITD), το οποίο άρχισε να ενισχύεται σημαντικά από το 2019. Η τελευταία εξέλιξη επηρέασε θετικά την επιχειρηματικότητα, καθώς το Ταμείο προέβη στην υλοποίηση πρωτοβουλιών όπως οι συγχρηματοδοτούμενες επιχορηγήσεις για εμπορευματοποίηση και τεχνολογική ανάπτυξη.

Το Σχέδιο είναι επίσης σύμφωνο με τις συστάσεις των Ηνωμένων Εθνών για την επίτευξη των στόχων βιώσιμης ανάπτυξης και προβλέπει τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, τη χρηματοδοτική στήριξη των επιχειρήσεων για την αύξηση της ανταγωνιστικότητάς τους σε νέες αγορές, τη στήριξη της διείσδυσης σε νέες αγορές και την αύξηση των πωλήσεων, τη στήριξη των ταχέως αναπτυσσόμενων μικρομεσαίων επιχειρήσεων, καθώς και πρόσθετη στήριξη για την τεχνολογική ανάπτυξη των πολύ μικρών και μικρών επιχειρήσεων.

Ο νόμος για τη χρηματοδοτική στήριξη των επενδύσεων τέθηκε σε ισχύ το 2018 στο πλαίσιο του κυβερνητικού σχεδίου οικονομικής ανάπτυξης (του 2017), το οποίο λειτουργεί μέσω του νόμου για την Οικονομική Υποστήριξη των Επενδύσεων και του Μεσοπρόθεσμου Προγράμματος για την Υποστήριξη Μικρών και Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων του Ταμείου Καινοτομίας και Τεχνολογικής Ανάπτυξης της Βόρειας Μακεδονίας. Ρυθμίζει τις μορφές και το ύψος της χρηματοδοτικής στήριξης, αλλά και τις προϋποθέσεις και τη διαδικασία για τη χορήγηση οικονομικής ενίσχυσης σε επιχειρήσεις για επενδύσεις σε τομείς παραγωγής της οικονομίας. Σύμφωνα με ανακοινώσεις κυβερνητικών αξιωματούχων, στο πλαίσιο του ως άνω νόμου, υπογράφηκαν συμφωνίες οικονομικής στήριξης με 245 οντότητες. Η υποστήριξη που καταβλήθηκε αυτά τα τρία χρόνια είναι περίπου 20 εκατ. ευρώ και οι εταιρείες στα επιχειρηματικά τους σχέδια για πενταετή κύκλο παρουσίασαν επενδύσεις 411 εκατ. ευρώ, εκ των οποίων έχουν ήδη επενδυθεί περίπου 150 εκατ. ευρώ.

Στις 30.7.2021 ψηφίσθηκαν τροπολογίες του ανωτέρω νόμου, οι οποίες προβλέπουν διευκολύνσεις στη χορήγηση οικονομικής στήριξης σε εταιρείες που έχουν πραγματοποιήσει επενδύσεις κατά τη διάρκεια της κρίσης COVID-19, διεύρυνση του πεδίου των εταιρειών που μπορούν να υποβάλουν αίτηση για οικονομική υποστήριξη, βελτίωση των συνθηκών για τις επενδύσεις εγχώριων επενδυτών που διαμένουν στο εξωτερικό, αλλά και παροχή πρόσθετης οικονομικής στήριξης για εταιρείες που επενδύουν σε λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές της χώρας. Το νέο νομοθετικό πλαίσιο εντάσσεται στο πλαίσιο πρωτοβουλιών της Κυβέρνησης της Βόρειας Μακεδονίας για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας, την προώθηση της βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας.

Περαιτέρω, η Βιομηχανική Πολιτική 2009-2020 (Industrial Policy) περιέγραφε έναν βιομηχανικό τομέα προσανατολισμένο σε προϊόντα και υπηρεσίες υψηλότερης προστιθέμενης αξίας που βασίζονται στη γνώση, την καινοτομία και τη συνεργασία.

Η Εθνική Στρατηγική Καινοτομίας 2012-2020 (National Innovation Strategy) στόχευε επίσης στη μετατροπή της χώρας σε οικονομία βασισμένη στη γνώση, η οποία είναι σε θέση να ανταγωνιστεί στις διεθνείς αγορές, μέσω του ειδικευμένου εργατικού δυναμικού και των καινοτόμων εταιρειών της. Η

καινοτομία αναγνωρίζονται ως βασική κινητήρια δύναμη της οικονομικής ανάπτυξης και προώθησης της ανταγωνιστικότητας.

Η Στρατηγική για την Επιχειρηματική Μάθηση 2013-2020 (Entrepreneurial Learning Strategy) αποσκοπεί στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των μικρομεσαίων επιχειρήσεων –ιδίως εκείνων που διαχειρίζονται οι νέοι και οι γυναίκες–, προκειμένου να ανταγωνιστούν με επιτυχία στις αγορές της ΕΕ. Στόχος ήταν η βελτίωση των δεξιοτήτων και επιχειρηματικών ικανοτήτων των νέων, ενισχύοντας το επιχειρηματικό πνεύμα μέσω αρχών διά βίου μάθησης σε όλα τα τμήματα του εκπαιδευτικού συστήματος.

Είναι επίσης σημαντικό να αναφερθεί ότι, η υλοποίηση της Στρατηγικής και του Σχεδίου Δράσης για την Ανάπτυξη της Γυναικείας Επιχειρηματικότητας Strategy and Action Plan for Development of Women Entrepreneurship 2019–2023) αναμένεται να επηρεάσει θετικά την απασχόληση, καθώς αντιπροσωπεύει μια μακρά προσπάθεια των γυναικών στις επιχειρήσεις στη Βόρεια Μακεδονία. Το Σχέδιο παρουσιάζει ένα μεγάλο βήμα προς τη δημιουργία πολιτικών που είναι ευαίσθητες ως προς το φύλο στον τομέα της επιχειρηματικότητας.

Η στρατηγική βασίστηκε, εν μέρει, σε μια έρευνα που διεξήχθη από την Ένωση Γυναικών Επιχειρηματιών (Association for Business Women) το 2016 σε έναν πληθυσμό 1.024 γυναικών. Η μελέτη κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι γυναίκες επιχειρηματίες στη Βόρεια Μακεδονία, ιδίως οι έγγαμες με παιδιά, αντιμετωπίζουν προβλήματα ισορροπίας μεταξύ επαγγελματικής και προσωπικής-οικογενειακής ζωής. Το κύριο κίνητρο για την έναρξη επιχείρησης ήταν η απόκτηση, κυρίως, οικονομικής ανεξαρτησίας, ή, σε ορισμένες περιπτώσεις, η αδυναμία εύρεσης θέσης εργασίας. Τα κύρια εμπόδια για την έναρξη επιχείρησης ήταν η πρόσβαση σε χρηματοδότηση, οι αυξανόμενες επιχειρηματικές δεξιότητες, καθώς και η ισορροπία μεταξύ επαγγελματικής και προσωπικής ζωής. Η στρατηγική προτείνει ένα σχέδιο δράσης για τον μετριασμό ορισμένων από τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες επιχειρηματίες μεσοπρόθεσμα.

Τέλος, οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις κάνουν πλέον χρήση των υπηρεσιών καθοδήγησης του Οργανισμού Προώθησης της Επιχειρηματικότητας (Agency for Promotion of Entrepreneurship) και έχουν ήδη υποβάλει αίτηση ή σχεδιάζουν να υποβάλουν αίτηση για χρήση των εργαλείων χρηματοδοτικής στήριξης μετά την υγειονομική κρίση. Επί του παρόντος, είναι ζωτικής σημασίας η σταδιακή μετάβαση στην υλοποίηση των μεσοπρόθεσμων στόχων για την οικονομική ανάπτυξη. Στο πλαίσιο αυτό, η ψηφιοποίηση των σχετικών κυβερνητικών και επιχειρηματικών υπηρεσιών, ειδικά λόγω του Covid - 19, αποτελεί θετική εξέλιξη.

Σε γενικές γραμμές, οι κυβερνητικές πολιτικές και το πρόγραμμα στήριξης της ανάπτυξης της επιχειρηματικότητας εφαρμόζονται, αλλά χρειάζεται περαιτέρω προσαρμογή στη νέα ζήτηση. Κατά τη διαδικασία της σύνδεσης με την ΕΕ, θα χρειασθεί εναρμόνιση με τα πρότυπα και τις πρακτικές της ΕΕ.

ΣΤ. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι κυβερνητικές πολιτικές και τα εργαλεία για τη στήριξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, την προώθηση και την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας, αντικατοπτρίζουν τις πρακτικές και τους στόχους της ΕΕ. Ωστόσο, απαιτούνται περαιτέρω βελτιώσεις για την εξάλειψη των εμποδίων και των ανησυχιών που αντιμετωπίζουν οι συμμετέχοντες στην αγορά.

Απαιτείται οργάνωση, συγκεκριμένη και συντονισμένη στρατηγική ανάπτυξης που να στοχεύει, μεταξύ άλλων, σε:

- Βελτίωση των ικανοτήτων των νεοφυών επιχειρήσεων στις πωλήσεις, την επιχειρηματική ανάπτυξη και τις στρατηγικές εξόδου στην αγορά.
- Υποστήριξη και προβολή επιχειρηματικών ιδεών και ταχεία επικύρωση του προϊόντος.
- Υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων για μύηση στην καινοτόμα επιχειρηματικότητα.
- Διασύνδεση βιομηχανίας, ακαδημαϊκού κόσμου και νεοφυών επιχειρήσεων.

ΣΤ.1 Παράγοντες που επηρεάζουν την ανάπτυξη του οικοσυστήματος

Στη Βόρεια Μακεδονία, η έλλειψη επιχειρηματικής εκπαίδευσης στον επίσημο τομέα αντισταθμίζεται με την άτυπη εκπαίδευση που παρέχεται από τους παρόχους επιχειρηματικών υπηρεσιών όλων των τύπων, όπως δημόσια και ιδιωτικά ιδρύματα, κέντρα κατάρτισης, εμπορικά επιμελητήρια, ενώσεις, επιταχυντές, κόμβους κ.λπ. Ωστόσο, παρά τον σημαντικό αριθμό τέτοιων φορέων υπάρχει αναντιστοιχία μεταξύ της προσφοράς και της ζήτησης για συγκεκριμένες δεξιότητες, γεγονός που δρα ανασχετικά στην ανάπτυξη των μικρών και μικρομεσαίων επιχειρήσεων.

Η πλειοψηφία των Παρόχων Επιχειρηματικών Υπηρεσιών (BSPs) προσφέρουν κατάρτιση σε δεξιότητες, ζωτικής μεν σημασίας, αλλά για τις φάσεις πριν από και κατά την εκκίνηση των επιχειρήσεων. Οι μικρές και μικρομεσαίες επιχειρήσεις, όμως, και ειδικά οι νεοσύστατες, τονίζουν την ανάγκη για προηγμένες δεξιότητες αναφορικά με τη διαχείριση των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, κατά την ανάπτυξή τους. Υπάρχει ζήτηση για προηγμένες δεξιότητες και κατάρτιση στο επιχειρηματικό δίκαιο, στην επιχειρηματική χρηματοδότηση, στα θέματα πνευματικής ιδιοκτησίας, στους τομείς της εφοδιαστικής και των μεταφορών, στην ανάπτυξη και διαφοροποίηση προϊόντων/υπηρεσιών, στην έρευνα αγοράς, στη διεθνοποίηση, στους τομείς της πράσινης και κυκλικής οικονομίας, κ.λπ.

Όσο για τους επίδοξους επιχειρηματίες, οι έρευνες δείχνουν ότι, θα προτιμούσαν να συνεργάζονται με έναν ή δύο BSPs που θα τους καθοδηγήσουν σε όλες τις φάσεις εκκίνησης και ανάπτυξής τους. Σε αυτή την περίπτωση, οι διάφοροι φορείς του επιχειρηματικού οικοσυστήματος θα μπορούσαν να εξετάσουν το ενδεχόμενο συνεργασίας με άλλους παρόχους υπηρεσιών για την κάλυψη των ειδικών αναγκών των νεοφυών επιχειρήσεων.

Με την πάροδο των ετών, οι εγχώριοι φορείς υποστήριξης της νεοφυούς επιχειρηματικότητας έχουν αποκτήσει πρόσβαση στα πανεπιστήμια

και αυτή η συνεργασία γίνεται ισχυρότερη συνεχώς, αλλά η πλειοψηφία συμφωνεί ότι το οικοσύστημα στερείται μιας σημαντικής συνιστώσας: περισσότερη συνεργασία με τις επιχειρήσεις. Εξακολουθεί να υπάρχει έλλειψη ενδιαφέροντος, ή ακόμη και ευαισθητοποίησης, από εταιρείες και μεγαλύτερες επιχειρήσεις που θα μπορούσαν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο και να συμβάλουν στην ανάπτυξη ενός καλύτερου οικοσυστήματος, αλλά η προσέλκυση επενδύσεων εξαρτάται ουσιαστικά από την επιχειρηματική ετοιμότητα των νεοφυών επιχειρήσεων. Επίσης, οι περισσότεροι εγχώριοι φορείς εξακολουθούν να εξαρτώνται κυρίως από την εξωτερική χρηματοδότηση για τη λειτουργία τους.

Γενικά, η Βόρεια Μακεδονία έχει πραγματοποιήσει σημαντικά βήματα προόδου τα τελευταία τρία χρόνια, γεγονός που οφείλεται κυρίως στις επενδύσεις σε πολύ μικρές, μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις, ως επί το πλείστον μέσω του Ταμείου Καινοτομίας και Τεχνολογικής Ανάπτυξης.

Η ανάπτυξη του οικοσυστήματος νεοφυούς επιχειρηματικότητας περιλαμβάνεται στην κυβερνητική ατζέντα της εθνικής αναπτυξιακής στρατηγικής. Στόχος είναι, όπως δηλώνουν οι κυβερνητικοί εκπρόσωποι, η Βόρεια Μακεδονία να μετατραπεί σε κόμβο νεοφυούς επιχειρηματικότητας στα Βαλκάνια. Προς αυτή την κατεύθυνση, οι τελευταίες τροποποιήσεις του νόμου για τη χρηματοδοτική στήριξη των επενδύσεων (Ιούλιος 2021), ο οποίος αποτελεί έναν από τους βασικούς νόμους για την αναδιάρθρωση της οικονομίας, προβλέπουν διατάξεις για τους ανθρώπινους πόρους, επανεκπαίδευση και κατάρτιση, καθώς οι επενδύσεις στο ανθρώπινο κεφάλαιο θα υποστηρίζονται άμεσα οικονομικά, και όχι μόνο με φορολογικές ελαφρύνσεις. Κάθε εταιρεία που επενδύει σε ανθρώπινο δυναμικό, θα ενισχύεται οικονομικά από το κράτος. Επιπλέον, στόχος είναι η ισόρροπη περιφερειακή ανάπτυξη, ώστε όλες οι επενδύσεις που πραγματοποιούνται εκτός των ανεπτυγμένων περιφερειών θα λαμβάνουν πρόσθετα κίνητρα.

ΣΤ.2 Προοπτικές ανάπτυξης διμερών σχέσεων

Από πλευράς μας εκτιμούμε ότι υπάρχουν περιθώρια για τη δημιουργία συνεργειών σε διμερές και περιφερειακό επίπεδο, λαμβάνοντας υπ' όψη την πρόθεση της Ελλάδας να δημιουργήσει ένα ψηφιακό και τεχνολογικό hub καινοτομίας στη Θεσσαλονίκη, αλλά και στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού ψηφιακού μετασχηματισμού (Πρόγραμμα «Ψηφιακή Ευρώπη 2021-2027»).

Η Θεσσαλονίκη χωρίς να είναι ούτε μικρή ούτε μεγάλη πόλη, έχει τεράστιο δυναμικό και κομβική θέση στα Βαλκάνια. Αποτελεί σημείο σύνδεσης της Ελλάδας με τις χώρες των Βαλκανίων, γεγονός που θα μπορούσε να συμβάλει στην προσέλκυση ανθρώπινου δυναμικού από τις γύρω χώρες. Παρέχει ένα δυναμικό οικοσύστημα νεοφυών και καινοτόμων επιχειρήσεων, σε συνδυασμό με ένα υψηλού επιπέδου ακαδημαϊκό και ερευνητικό περιβάλλον, με ποιοτικό εργατικό δυναμικό που μπορεί να λειτουργήσει, λόγω γεωγραφικής θέσης, ως πύλη προς τη Ν.Α. Ευρώπη. Διαθέτει τρία πανεπιστήμια εντός της πόλης, αλλά και το Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης (ΔΠΘ) και το Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας σε κοντινή απόσταση, καθώς και το Εθνικό Κέντρο Έρευνας και Τεχνολογικής Ανάπτυξης.

Παράλληλα, καταλυτικό ρόλο παίζουν οι μεγάλες οικονομικές δυνατότητες της Θεσσαλονίκης, αλλά και οι νέες προοπτικές με την υλοποίηση μεγάλων projects, όπως η αξιοποίηση του λιμανιού αλλά και η ανάπτυξη του σιδηροδρομικού δικτύου, που θα καταστήσουν τη Βόρεια Ελλάδα ισχυρό κόμβο στα Βαλκάνια.

Ως εκ τούτου, υπάρχουν δυνατότητες δημιουργίας ενός κομβικού δικτύου («ομπρέλας») δράσεων μεταξύ υπηρεσιών και φορέων έρευνας αφενός και επιχειρήσεων αφετέρου, με απώτερο στόχο τη δημιουργία και ανάπτυξη ενός ευρωπαϊκού ψηφιακού και τεχνολογικού κόμβου καινοτομίας, εστιασμένου στις μελλοντικές ανάγκες και προτεραιότητες καινοτομίας της ευρύτερης περιοχής, με πολλαπλά οφέλη τόσο για την οικονομία των χωρών της περιοχής όσο και για το οικοσύστημα νεοφυούς επιχειρηματικότητας.

Σε ευρύτερη κλίμακα, η δημιουργία του περιφερειακού κόμβου καινοτομίας και νεοφυούς επιχειρηματικότητας (hub) στην Ελλάδα και συγκεκριμένα στη Θεσσαλονίκη, συμπληρωματικά σε υπάρχουσες πρωτοβουλίες, προσφέρει τη δυνατότητα «φυσικού χώρου» διασύνδεσης της ιδιωτικής επιχειρηματικότητας και πρωτοβουλίας με πανεπιστημιακά ιδρύματα και startups και κυρίως διασύνδεσης υφιστάμενων δομών του χώρου με την ελληνική, ευρωπαϊκή και διεθνή αγορά.

Προς αυτή την κατεύθυνση, η δημιουργία κατάλληλου θεσμικού πλαισίου για την προώθηση συνεργασιών καινοτόμου επιχειρηματικότητας και τη δικτύωση των νεοφυών επιχειρήσεων με μέντορες και επενδυτές επιχειρηματικών κεφαλαίων, «ανιχνευτές» τεχνολογίας, business angels και στρατηγικούς επενδυτές μεγάλων εταιρειών, επιχειρηματίες κ.λ.π. , ενισχύει την περιφερειακά συντονισμένη ανάπτυξη του τομέα.

Επιπλέον, οι συνέργειες με τη γειτονική χώρα θα μπορούσαν να προκύψουν με την αξιοποίηση εκατέρωθεν συγκριτικών πλεονεκτημάτων, για την ανάπτυξη καινοτόμων λύσεων για πραγματικά προβλήματα, όπως: το πώς θα αντιμετωπίσει μια περιοχή τις πλημμύρες, πώς μπορούν να αξιοποιηθούν τα "big data" στην αγροτική παραγωγή, τι εργαλεία παρέχει στο λιαν εμπόριο η τεχνητή νοημοσύνη, ποια τεχνολογικά εργαλεία θα συμβάλλουν στην ανάπτυξη του ιατρικού τουρισμού, έως και πώς θα αντιμετωπισθούν ζητήματα κυβερνοασφάλειας και διαφάνειας διαδικασιών κ.λπ. Άλλοι τομείς οι οποίοι ενδιαφέρουν την Ελλάδα, και στους οποίους θα μπορούσαν να αναπτυχτούν συνέργειες, αφορούν στις καινοτόμες έξυπνες τεχνολογίες για τις πόλεις και για τη βιομηχανία μέσω IoT (Internet of Things), αλλά και εφαρμογές για τον αγρο-διατροφικό τομέα, τον τουρισμό, τις μεταφορές και το περιβάλλον.

Τέλος, η Ελλάδα θα μπορούσε να διαθέσει την τεχνογνωσία και το αξιόλογο στελεχιακό δυναμικό σε τομείς όπως, μεταξύ άλλων, συμβουλευτικές, τεχνολογικές, χρηματοοικονομικές, φορολογικές και ελεγκτικές υπηρεσίες και στη διαχείριση εταιρικού κινδύνου και να συμβάλει στη δημιουργία startups εταιρειών, σε συνεργασία με πανεπιστημιακά και ερευνητικά ιδρύματα για λογαριασμό κρατών, πόλεων και εταιρειών.

ΠΗΓΕΣ

- Agency for Promotion of Entrepreneurship
- Entrepreneurship Ecosystem in North Macedonia Market Assessment, by Makedonka Dimitrova, Skopje 2020, within the framework of the project Strengthening Social Dialogue, funded by the European Union
- European Bank for Reconstruction and Development (EBRD)
- European Union
- Fund for Innovation and Technology Development (FITD) of the Republic of North Macedonia
- National Centre for Development of Innovation and Entrepreneurial Learning
- Startup Macedonia (sic)
- State Statistical Office of the Republic of North Macedonia